C.

Киевская районная комиссия еврейского общественного комитета по оказанию помощи пострадавшим от погромов

Информационный отдел

Київськ. Обл. іст. архів
№ 245

Сведения о погромах происходивших в м. Фельштине Подольской губ. организованных бандою Гайдамаков и восставшими местными бандитами.

Київський обл. державний архів
№ ф. 898 оп. № 1 од. зб. 263
3050

Начато 21 декабря 1921 г. Кончено

Київськ. Обл. іст. архів
№ 546

На 59 листах

Изъ матеріаловъ Комитета Помощи.

Поступило въ Редакцію 21-го мая 1919г.

№193

...Общественнаго Комитета Информ.-Стат. Отд. 192 г. №
192 №

ПОГРОМЪ ВЪ ФЕЛЬШТИНѢ.

(Докладъ А.И.Гиллерсона).

Фельштинскій погромъ надо разсматривать не какъ самостоятельный погромъ, а лишь какъ эпизодъ Проскуровской рѣзни. Какъ указано мною въ докладѣ о Проскуровѣ, часть возставшихъ солдатъ съ пятницы на субботу 15-го февраля отправились по дорогѣ въ Фельштинъ, чтобы поднять тамъ возстаніе. Явившись въ Фельштинъ, они первымъ дѣломъ арестовали начальника милиціи и всѣмъ объявили, что въ Проскуровѣ произошелъ большевистскій переворотъ, и что такой же переворотъ долженъ произойти во всемъ Проскуровскомъ уѣздѣ. Но вскорѣ они освободили начальника милиціи и отъ него, какъ и отъ другихъ лицъ, стоявшихъ во главѣ администраціи и общественныхъ учрежденій, отобрали подписку въ томъ, что тѣ безпрекословно подчинятся вновь организованной большевистской власти.

Однако въ тотъ же день, 15-го февраля, они узнали, что большевистское возстаніе въ Проскуровѣ провалилось и тогда они спѣшно покинули Фельштинъ и разсѣялись по разнымъ направленіямъ.

Этотъ эпизодъ съ большевистскимъ выступленіемъ крайне взволновалъ мѣстное еврейское населеніе.

Вечеромъ же это волненіе усилилось, когда стали доходить смутные слухи о происходящихъ въ Проскуровѣ событіяхъ. Тревога евреевъ еще болѣе усилилась на слѣдующій день въ воскресенье, когда эти слухи стали болѣе опредѣленными.

Евреи тогда обратились къ начальнику милиціи съ просьбой усилить охрану. Тотъ обѣщалъ пригласить въ помощь мѣстной охранѣ крестьянъ изъ сосѣдняго села Поричья, а также изъ Проскурова, на что онъ отъ евреевъ получилъ соотвѣтственную сумму денегъ. Дѣйствительно, въ понедѣльникъ утромъ изъ Поричья явились вооруженные крестьянскіе парни, которые окружили мѣстечко. Это то и была та вспомогательная охрана, которую набралъ начальникъ милиціи. Самъ онъ утромъ въ понедѣльникъ уѣхалъ въ Проскуровъ. Онъ вернулся въ шестомъ часу вечера и вслѣдъ за нимъ появились казаки съ "красными шлыками", т.е., тѣ самые гайдамаки, которые, какъ уже было опредѣленно извѣстно въ Фельштинѣ, рѣзали евреевъ въ Проскуровѣ. x)

x) См. замѣчанія къ этому докладу (въ концѣ), сдѣланныя Л. Бейзеромъ изъ Фельштина, въ нѣкоторыхъ пунктахъ расходящ. съ изложен. в этом докл. Ред.

10б

Евреи поняли, что они обречены на рѣзню и начали прятаться, кто куда могъ. Большинство попряталось въ погребахъ и на чердакахъ. Многіе хотѣли бѣжать изъ мѣстечка, но окружавшая мѣстечко охрана, приглашенная начальникомъ милиціи изъ Поричья, никого изъ евреевъ не пропускала. Евреи, такимъ образомъ, оказались окруженными.

Ночь прошла крайне тревожно. Изрѣдка раздавались отдѣльные выстрѣлы. По показанію свидѣтеля Ланда, домъ котораго выходитъ на площадь главной улицы мѣстечка, онъ изъ окна своей квартиры видѣлъ, какъ на площадь собралось нѣсколько сотъ гайдамаковъ, а съ ними вмѣстѣ были многія крестьянскія подводы, прибывшія изъ окрестныхъ деревень. Утромъ, приблизительно около семи часовъ, онъ услыхалъ звукъ рожка и увидѣлъ, какъ на площади гайдамаки строятся въ ряды. Кто то имъ сказалъ рѣчь, послѣ которой они разсыпались по городу. Вскорѣ до него стали доноситься крики убиваемыхъ людей. Къ нему самому вошли 4 гайдамака и одинъ изъ нихъ замахнулся на него шашкой, но другой его остановилъ. Отъ него потребовали денегъ, и онъ отдалъ около 6 тысячъ рублей, увѣряя, что больше у него нѣтъ, предлагая взять всѣ его вещи, но оставить ему жизнь. Вещей они не взяли, и направились къ выходу. Тотъ самый гайдамакъ, который остановилъ своего товарища, грозившаго ему шашкой, уходя сказалъ ему: "ты лучше спрячься, такъ какъ придутъ другіе и тебя, навѣрно, зарѣжутъ." Ланда, который былъ одинъ въ квартирѣ, такъ какъ свою жену и единственную дочь онъ предварительно отправилъ въ другое мѣсто, при помощи этого гайдамака взобрался на чердакъ по приставной лѣстницѣ, которую тотъ же гайдамакъ подалъ ему на чердакъ, куда онъ ее и запряталъ. Съ чердака Ланда могъ наблюдать всѣ тѣ ужасы, которые происходили въ Фельштинѣ. Онъ видѣлъ, какъ убивали стариковъ и дѣтей, которыхъ вытаскивали изъ домовъ. Спустя много времени онъ замѣтилъ возлѣ своего дома трупъ женщины, и, предположивъ, что это его жена, соскочилъ съ чердака, чтобы посмотрѣть на трупъ. Онъ убѣдился, что это не его жена, но обратно въ свою квартиру войти не рѣшился, такъ какъ на чердакъ не могъ уже взобраться, въ виду того, что на чердакѣ осталась лѣстница. Онъ тогда вбѣжалъ въ домъ русскаго сосѣда и просилъ его пріютить, но оттуда его вытолкали. Тогда онъ вбѣжалъ на чердакъ сосѣдняго дома и тамъ спрятался въ соломѣ. Это замѣтили два парня изъ поричской охраны. Они погнались за нимъ, взобрались на чердакъ, но его не нашли; они пытались поджечь солому, но это имъ не удалось.

Другой свидѣтель, Свинеръ, недавно вернувшійся съ фронта, разсказываетъ, что онъ со своей матерью и сестрами прятался у себя дома и

2

М.ФЕЛЬШТИН, Подольской губ.

Погром 16 февраля

Фельштинский погром надо рассматривать не как самостоятельный погром, а лишь как эпизод проскуровской резни.

Как указано мною в докладе о Проскурове, часть возставших солдат в ночь с пятницы на субботу 15-го февраля отправились по дороге в Фельштине, чтобы поднять там возстание.

Явившись туда, они первым долгом арестовали начальника милиции и всем об"явили, что в Проскурове произошел большевисткий переворот и, что такой же переворот должен произойти во всем проскуровском уезде, но вскоре они освободили начальника милиции и от него, как и от других лиц, стоявших во главе администрации и общественных учреждений, отобрали подписку в том, что те безпрекословное подчинятся вновь организуемой большевисткой власти.

Однако в тот же день 15 февраля они узнали, что большевистское возстание в Проскурове провалилось, и тогда они спешно покинули Фельштин и разсеялись по разным направлениям.

Этот эпизод с большевистским выступлением крайне взволновал местное еврейское общество. Вечером же это волнение усилилось, когда стали доходить смутные слухи о происходящих в Проскурове событиях. Тревога евреев еще более усилилась на следующий день в воскресенье, когда эти слухи стали более определенными.

Евреи тогда обратились к начальнику милиции с просьбой усилить охрану. Тот обещал пригласить в помощь местной охране крестьян с соседняго села Поричья, а также из Проскурова, на что он от евреев получил соответствующую сумму денег. Действительно, в понедельник утром из Поричья, xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx явились вооруженные крестьянские парни, которые укружили местечко. Это то и была та вспомогательная охрана, которую набрал начальник милиции. Сам днем утром в понедельник уехал в Проскуров. Он вернулся в шестом часу вечера и вслед за ним появились казаки с "красными шлыками", т.е. те самые гайдамаки, которые, как уже определенно было известно в Фельштине, резали евреев в Проскурове.

Евреи поняли, что они обречены на резню и начали прятаться, кто куда мог. Большинство попряталось в погребах и на чердаках. Многие хотели бежать из местечка, но окружавшая местечко охрана, приглашенная начальником милиции из Поричья, никого из евреев не пропустила. Евреи таким образом, оказались окруженными.

Ночь прошла крайне тревожно. Изредка раздавались отдельные выстрелы.

206

По показанию свидетеля Ланда, дом которого выходит на площадь главной улицы местечка, он из окна своей квартиры видел как на площади гайдамаки строятся в ряды. Кто то им сказал речь, после которой они разсыпались по городу. Вскоре до него стали доноситься крики убиваемых людей. К нему самому, вошли 4 гайдамака и один из них замахнулся на него шашкой, но другой его остановил. От него потребовали денег, и он отдал около 6 тысяч рублей, уверяя, что больше у него нет и предлагая взять все его вещи, но оставить ему жизнь. Вещей они не взяли и направились к выходу. Тот самый гайдамак, который остановил своего товарища, грозившего ему шашкой, уходя, сказал ему: "Ты лучше опрячься, так как придут другие и тебе, наверное зарежут". Ланда, который был один в квартире, так как свою жену и единственную дочь он предварительно отправил в другое место, при помощи этого гайдамака взобрался на чердак по приставной лестнице, которую тот же гайдамак потом подал ему на чердак, куда он ее и запрятал. С чердака Ланда мог наблюдать все те ужасы, которые происходили в Фельштине. Он видел, как убивали стариков и детей, которых вытаскивали из домов. Спустя много времени, он возле своего дома заметил труп женщины, и предположив, что это его жена, соскочил с чердака, чтобы посмотреть на труп. Он убедился, что это не его жена, но обратно в свою квартиру в виду того, что на чердаке осталась лестница. Он тогда вбежал в дом русского соседа и просил его приютить, но оттуда его вытолкали. Тогда он вбежал на чердак соседняго дома и там спрятался в соломе. Это заметили два парня из порической охраны. Они погнались за ним, взобрались на чердак, но его не нашли, они пытались поджечь солому, но это им не удалось.

Другой свидетель, Свинер, недавно вернувшийся с фронта, разсказывает, что он с своей матерью и сестрами прятались у себя дома и что у них перебывало несколько гайдамацких групп, от которых он откупался деньгами. Когда явилась последняя группа, у него уже денег не оказалось. Он вышел к ней на улицу и стал умолять, чтобы его пощадили. Он прибег к хитрости и, обращаясь к одному гайдамаку, заявил, что он вместе с ним лежал в окопах во время войны. Гайдамак стал в него всматриваться, затем перевел свой взор на его ноги и сказал: "У тебя хороши сапоги, отдай их мне". Тот охотно согласился и вместе с гайдамаками вошел в дом, где он снял свои сапоги. Гайдамак, в свою очередь, снял свои - и надел его сапоги. Затем он вынул из кармана свежие портянки, передал их Свинеру и помог ему надеть его старые сапоги. Получив еще галоши, он обратился к своим товарищам со словами: "Не будем же мы резать человека, с которым я сидел в окопах". Гайдамаки ушли. К вечеру Свинер со

своими домашними, не зная, что резня уже кончилась решили больше в квартире не оставаться и, пробираясь сквозь трупы по улицам, они все выбрались из местечка и всю ночь провели в поле. Они вернулись лишб на следующий день, когда узнали, что в местечке спокойно. Свинер тогда отправился на квартиру своего брата, бывшего председателем еврейской общины; с трудом шагая через трупы, добрался до его квартиры и там увидел своего брата, его жену, ея родителей, а также еще несколько человек, прятавшихся в этом доме - всех зарезанными.

Свидетель Креймар разсказывает, что он был в Проскурове во время происходившего там погрома. Спасая свою жизнь, он в воскресенье 16-го февраля в 12 часов дня отправился пешком в Фельштин, где он постоянно проживает. Но вдеревне Малиничи он был арестован милиционером и препровожден в милицию. Начальник милиции об"явил, что он должен его препроводить обратно в Проскуров в комендатуру. На указание, что там его разстреляют, и на просьбу не отсылать его туда, начальник милиции ответил, что он сам подвергается большому риску, если он этого не сделает. Он показал ему телеграмму, полученную им от проскуровского коменданта Ктверчука о том, чтобы всех агитаторов и евреев разстреливать на месте или препровождать для разстрела в Проскуров.

В это время милиционеры привели целую семью, которая таким же образом спасалась из Проскурова, направляясь в Фельштин. Но на вопрос откуда и куда эта семья следует, глава семьи догадался ответить, что они направляются из Фельштина в Проскуров. Тогда начальник милиции распорядился препроводить эту семью обратно в Фельштин. Этим воспользовался свидетель Креймер и тут же в присутствии начальника просил эту семью сообщить его родным в Фельштине о том опасном положении, в котором он очутился и просить их, чтобы онине остановились решительно ни перед какими средствами, чтобы спасти его. После этого начальник согласился оставить его в деревне до следующего утра. Но через некоторое время, и приблизительно часа через два, милиционеры привели еще 16 евреев, спасавшихся из Проскурова. Тогда начальник милиции заявил, что такую массу людей он не может оставить до утра у себя и решил всех их, в том числе и Креймера, немедленно отправить в Проскуров. Их уже посадили на подводы, но в это время из Фельштина позвонили по телефону и знакомый начальник милиции настойчиво его просил за Креймера. Тогда вновь было решено оставить всех до утра в деревне. Вечером Креймеру удалось переговорить с одним местным евреем, который от имени его и еще 4 евреев вошел в переговоры с начальником милиции об отпуске их в Фельштин за определенную сумму. Была условлена сумма в 5 тысяч рублей, которая была внесена. Благодаря этому Креймеру и

305

еще 4 евреям с семьями последних удалось на подводах уехать в Фельштин. Прочие же евреи,не имевшие денег,чтобы уплатить по тысяче рублей,были препровождены обратно в Проскуров.

В Фельштин Креймер прибыл в понедельник днем,а вечером туда прибыли гайдамаки. Он успел заблаговременно отправить своих родных в ближайшее село, а сам он спрятался в погреб, где провел всю ночь,а также весь следующий день. Сквозь щели досок,которыми был прикрыт погреб,он наблюдал отдельные эпизоды происходившей резни, а также видел, как милиционеры, в особенности крестьяне,грабили товары из магазинов,а также имущество из домов.

Свидетель Шнейдер удостоверят,что такие же телеграммы,какая была получена от Киверчука начальником милиции в Малиничах, были разосланы и по другим селам и деревням, и что благодаря этому многие евреи были разстреляны на местах. Ему известно,что вечером из Фельштина еврейка Бровер с детьми была также препровождена для разстрела,но откупилась за большие деньги.

По словам того же свидетеля Шнейдера, будучи хорошо знаком с начальником почтово-телеграфной конторы,который вместе с тем заведывал местным информационным бюро, он в понедельник в 12 часов дня отправился к нему, осведомиться о положении. При нем начальника вызвали из Проскурова к прямому проводу. Он оставался у аппарата около часа.Когда он вернулся, Шнейдер обратился к нему с вопросом: "Что же Вам сообщают из Проскурова". Тот ответил, что гайдамаки пошли по всему проскуровскому уезду и,вероятно, будут и в Фельштине. На вопрос, что же будет в Фельштине, неужели повторение проскуровских ужасов, тот дал уклончивый ответ.На повторенные же вопросы он ничего не ответил. Тогда Шнейдер стал с ним торопливо прощаться, чтобы сообщить о слышанном евреям.Когда он уходил начальник ему сказал: "Заходите вечером". Но Шнейдер в сердцах ему ответил, что ему в такое время некогда ходить по гостям.

Надо заметить,что вечером уже пришли гайдамаки,которые все равно не выпускали евреев из домов. Шнейдер провел ночь с понедельника на вторник, весь день вторника и ночь на среду в погребе,где прятался не зная, что резня к двум часам дня во вторник уже была окончена.Он вышел из погреба лишь утром в среду,но и тогда еще трупы в изобилии валялись на улицах. Он стал помогать раненными и с этой целью отправился в земскую больницу. Там также находился начальник милиции,и Шнейдер был невольным свидетелем следующего разговора начальника милиции с губернским начальником из Каменца. Очевидно,на вопрос из Каменца о бывших в Фельштине событиях,начальник милиции докладывал:

"В понедельник утром явились казаки, которые назвали себя гайдамаками. Атаман их обратился ко мне с предложением не мешать поступить с евреями так, им заблагорассудится. И когда он меня спросил, согласен ли я на это, - я ему ответил: "у меня сил против вас нет, и я вам мешать не могу".

Далее он сообщил о происходившей резне в местечке и указал, что число убитых около 500. "Перед тем, как покинуть местечко", сообщил он, "тот же атаман сказал мне"- не мешайте крестьянам сделать то, что сочтут нужным. Пусть заберут то, что жиды за долгое время высосали из народа". И крестьяне, действительно, приехали с подводами и забирали еврейское имущество.

В Фельштине собралось несколько сотен гайдамаков, т.е. очевидно, все те гайдамаки, которые были в Проскурове, так как весь третий гайдамацкий полк состоял всего из нескольких сотен.

Характерно, что некоторые из прибывших в Фельштин в понедельник вечером гайдамаки приходили в еврейские квартиры и просились на ночлег. Им не только предоставили ночлег, но обильно угостили ужином, и сластями. Эти гайдамаки вели себя чинно и даже учтиво. Они уверяли, что прибыли в Фельштин без всяких злых намерений и что на следующий день уйдут обратно. Однако, утром, после сигнального рожка, эти же гайдамаки резали тех самых евреев, которые их приютили.

Возник вопрос, как сопоставить резню с тем обещанием которое, по словам Верхолы и других, Семосенко дал в воскресенье заседании думы - отозвать гайдамаков из Фельштина.

Фельштинские евреи уверяют, что Семасенко дал соответствующее телеграфное распоряжение, но что оно было скрыто начальником почтово-телеграфной конторы.

Тут явное недоразумение. Между Фельштиным и Проскуровым разстояние всего 25верст, и гайдамаки, пришедшие в Фельштин в понедельник вечером, вышли несомненно из Проскурова в тот же день утром. Ясно, что от Семосенко требовалось не отозвать казаков из Фельштина, а просто их туда не посылать, но возможно, что уже не во власти Семосенко было удержать их в Проскурове.

Надо помнить, что гайдамакам была обещана в Проскурове кровавая потеха над евреями в продолжении трех дней. Но опыт первого, субботняго дня, очевидно, превзошел ожидания самого Семосенко и Киверчука. Решено было поэтому в Проскурове резню приостановить. Но в то же время гайдамаки, отведав еврейской крови, разохотились и проявили волю к дальнейшей резне. Не так то легко, повидимому, было их остановить. Вместе с тем и телеграммы, разосланные Киверчуком по уезду, ххх о которых упоминается выше,

взбудоражили весь уезд. С точки зрения Киверчука после того, что произошло в уездном городе Проскурове - было бы несправедливо и, пожалуй, обидно для уезда ~~ххххххх~~ оставить его совершенно без еврейской крови. Как бы то ни было, но гайдамаки получили возможность отправиться в уезд. При этом, надо думать, что им была предоставлена свобода действовать по их собственному усмотрению. От них зависело поступить так или иначе. Этим об"ясняется, что в м. Ярмолинцы, где также побывали большевики, они ограничились значительной суммой денег, которые местные евреи им вручили, выйдя из м-ка им навстречу и резни не произвели. Но когда они пришли в Фельштин, то та они нашли уже готовое погромное настроение. Это погромное настроение создалось той охраной из Поричья, которую пригласил начальник милиции, а равно и самим этим начальником милиции, который по всем данным сочувствовал и содействовал погрому. Даже его 80-ти летний старик-отец во время резни, держа толстую доску в руках, добивал раненных евреев, что подтверждается несколькими свидетелями, видевшими это с чердака, на котором они прятались. Это погромное настроение поддерживалось и начальником почтово-телеграфной конторы, который обо всем был осведомлен, но ничего не сделал не только для предотвращения погрома, но даже для смягчения и его, что в достаточной мере явствует также из показания свид. Шнейдера. Под влиянием этого погромного настроения разгул гайдамацкой черни в Фельштине был безудержан.

Фельштинский погром продолжался несколько часов.

Убитых оказалось 485 чел., а раненных 180. Из числа раненных свыше ста человек умерло от ран. Таким образом всех убитых оказалось 600 человек, что составляет почти одну треть еврейского населения в местечке, насчитывающегося всего около 1900 еврейских жителей.

Надо заметить, что в Проскурове гайдамаки, приняв в субботу присягу резать, но не грабить, честно исполнили святую присягу. Грабеж со стороны гайдамаков были там редки. Но от субботы до вторника, когда произошла Фельштинская резня, прошло несколько дней и за это время святость присяги очевидно выдохлась из сознания гайдамков. В Фельштине грабежи шли об руку с резней.

Надо еще заметить, что в то время, как в Проскурове случаи изнасилования были единичны - в Фельштине их было слишком много. Большинство из зарезанных женщин предварительно изнасиловались. Но и многие из уцелевших подверглись той же участи. Зарегистрировано двенадцать случае, когда несчастные женщины вынуждены были лечиться от последствий.

Уходя после данного сигнального рожка, гайдамаки облили керосином и бензином 5 лучших в местечке домов и подожгли.

Так завершили эти воины свою работу на благо украинского отечества

Так закончилась эта Проскурово-Фельштинская кровавая вакханалия.

5

что у нихъ перебывало нѣсколько гайдамацкихъ группъ, отъ которыхъ онъ откупался деньгами. Когда явилась послѣдняя группа у него уже денегъ не оказалось. Онъ вышелъ къ ней на улицу и сталъ умолять, чтобы его пощадили. Онъ прибѣгъ къ хитрости, и, обращаясь къ одному гайдамаку, заявилъ, что онъ вмѣстѣ съ нимъ лежалъ въ окопахъ во время войны. Гайдамакъ сталъ въ него всматриваться, затѣмъ перевелъ свой взоръ на его ноги и сказалъ: "у тебя хорошіе сапоги, отдай ихъ мнѣ", тотъ охотно согласился и вмѣстѣ съ гайдамаками вошелъ въ домъ, гдѣ онъ снялъ свои сапоги. Гайдамакъ, въ свою очередь, снялъ свои и надѣлъ его. Затѣмъ онъ вынулъ изъ кармана свѣжія портянки, передалъ ихъ Свинеру и помогъ ему надѣть его старые сапоги. Получивъ еще галоши, онъ обратился къ своимъ товарищамъ со словами: "не будемъ же мы рѣзать человѣка, съ которымъ я сидѣлъ въ окопахъ". Гайдамаки ушли. Къ вечеру Свинеръ со своими домашними, не зная, что рѣзня уже кончилась, рѣшилъ больше въ квартирѣ не оставаться, и, пробираясь сквозь трупы по улицамъ, они всѣ выбрались изъ мѣстечка и всю ночь провели въ полѣ. Они вернулись лишь на слѣдующій день, когда узнали, что въ мѣстечкѣ спокойно. Свинеръ тогда отправился на квартиру своего брата, бывшаго предсѣдателя еврейской общины; съ трудомъ шагая черезъ трупы, добрался до его квартиры и тамъ увидѣлъ своего брата, его жену, ея родителей, а также еще нѣсколько человѣкъ прятавшихся въ этомъ домѣ - всѣхъ зарѣзанными.

Свидѣтель Креймеръ разсказываетъ, что онъ былъ въ Проскуровѣ во время происходившаго тамъ погрома. Спасая свою жизнь, онъ въ воскресенье, 16-го февраля, въ 12 час: дня отправился пѣшкомъ въ Фельштинъ, гдѣ онъ постоянно проживаетъ. Но въ деревнѣ Малиничи онъ былъ арестованъ милиціонеромъ и препровожденъ въ милицію. Начальникъ милиціи объявилъ, что онъ долженъ его препроводить обратно въ Проскуровъ въ комендатуру. На указаніе, что тамъ его разстрѣляютъ и на просьбу не отсылать его туда, начальникъ милиціи отвѣтилъ, что онъ самъ подвергается большому риску, если онъ этого не сдѣлаетъ. Онъ показалъ ему телеграмму, полученную имъ отъ Проскуровскаго коменданта Киверчука о томъ, чтобы всѣхъ агитаторовъ и евреевъ разстрѣливать на мѣстѣ или препровождать для разстрѣла къ нему въ Проскуровъ.

Въ это время милиціонеры привели цѣлую семью, которая такимъ же образомъ спасалась изъ Проскурова, направляясь въ Фельштинъ. Но на вопросъ, откуда и куда эта семья слѣдуетъ, глава семьи догадался отвѣтить, что они направляются изъ Фельштина въ Проскуровъ. Тогда начальникъ милиціи распорядился препроводить эту семью обратно въ Фе-

льштинѣ. Этимъ воспользовался свидѣтель Креймеръ и тутъ же въ присутствіи начальника просилъ эту семью сообщить его роднымъ въ Фельштинѣ о томъ опасномъ положеніи, въ которомъ онъ очутился и проситъ ихъ, чтобы его спасти. Послѣ этого начальникъ согласился оставить его въ деревнѣ до слѣдующаго утра. Но черезъ нѣкоторое время, приблизительно часа черезъ два, милиціонеры привели еще 16 евреевъ спасающихся изъ Проскурова. Тогда начальникъ милиціи заявилъ, что такую массу людей онъ не можетъ оставить до утра у себя и рѣшилъ всѣхъ ихъ, въ томъ числѣ и Креймера немедленно отправить въ Проскуровъ. Ихъ уже посадили на подводы, но въ это время изъ Фельштина позвонили по телефону и знакомый начальника милиціи настойчиво его просилъ за Креймера. Тогда вновь было рѣшено оставить всѣхъ до утра въ деревнѣ. Вечеромъ Креймеру удалось переговорить съ однимъ мѣстнымъ евреемъ, который отъ имени его и еще 4 евреевъ вошелъ въ переговоры съ начальникомъ милиціи объ отпускѣ ихъ въ Фельштинъ за опредѣленную сумму. Была условлена сумма въ 5.000 рублей, которая была внесена. Благодаря этому Креймеру и еще 4 евреямъ съ семьями послѣднихъ удалось на подводахъ уѣхать въ Фельштинъ. Прочіе же евреи, не имѣвшіе денегъ, чтобы уплатить по тысячѣ рублей, были препровождены обратно въ Проскуровъ. Въ Фельштинъ Креймеръ прибылъ въ понедѣльникъ днемъ, а вечеромъ туда прибыли гайдамаки. Онъ успѣлъ заблаговременно отправить своихъ родныхъ въ ближайшее село, а самъ спрятался въ погребъ, гдѣ провелъ всю ночь, а также весь слѣдующій день. Сквозь щели досокъ, которыми былъ прикрытъ погребъ, онъ наблюдалъ отдѣльные эпизоды происходившей рѣзни, а также видѣлъ, какъ милиціонеры, въ особенности крестьяне, грабили товары изъ магазиновъ, а также имущество изъ домовъ.

Свидѣтель Шнейдеръ удостовѣряетъ, что такія же телеграммы, какая была получена отъ Киверчука начальникомъ милиціи въ Милиничахъ, были разосланы и по другимъ селамъ и деревнямъ, и что благодаря этому многіе евреи были разстрѣляны на мѣстахъ. Ему извѣстно, что бѣжавшая изъ Фельштина еврейка Броверъ съ дѣтьми, была также препровождена для разстрѣла, но откупилась за большія деньги. По словамъ того же свидѣтеля Шнейдера, будучи хорошо знакомъ съ начальникомъ почтово-телеграфной конторы, который вмѣстѣ съ тѣмъ завѣдывалъ мѣстнымъ информаціоннымъ бюро, онъ въ понедѣльникъ въ 12 часовъ дня отправился къ нему, чтобы освѣдомиться о положеніи. При немъ начальника вызвали изъ Проскурова по прямому проводу. Онъ оставался у аппарата около часа. Когда онъ вернулся, Шнейдеръ обратился къ нему съ вопросомъ: "что же вамъ сообщаютъ изъ Проскурова?", тотъ отвѣтилъ, что гайдамаки

пошли по всему Проскуровскому уѣзду и,вѣроятно,будутъ въ Фельштинѣ. На вопросъ,что же будетъ въ Фельштинѣ,неужели повторенiе проскуровскихъ ужасовъ,тотъ далъ уклончивый отвѣтъ.На повторные вопросы онъ ничего не отвѣчалъ.Тогда Шнейдеръ сталъ съ нимъ торопливо прощаться чтобы сообщить о слышанномъ евреямъ.Когда онъ уходилъ,начальникъ ему сказалъ:"заходите вечеромъ."Но Шнейдеръ въ сердцахъ ему отвѣтилъ, что ему въ такое время некогда ходить по гостямъ. Надо замѣтить,что вечеромъ уже пришли гайдамаки,которые все равно не выпускали евреев изъ домовъ.Шнейдеръ провелъ ночь съ понедѣльника на вторникъ,весь вторникъ и ночь на среду въ погребѣ,гдѣ прятался,не зная,что рѣзня къ двумъ часамъ дня во вторникъ уже была окончена.Онъ вышелъ изъ погреба лишь утромъ въ среду,но и тогда еще трупы въ изобилiи валялись по улицамъ.Онъ сталъ помогать раненымъ и съ этой цѣлью отправился въ земскую больницу.Тамъ также находился начальникъ милицiи и Шнейдеръ былъ невольнымъ свидѣтелемъ слѣдующаго разговора начальника милицiи съ губернскимъ начальствомъ изъ Каменца.Очевидно,на вопросъ изъ Каменца о бывшихъ въ Фельштинѣ событiяхъ начальникъ милицiи докладывалъ:Въ понедѣльникъ утромъ явились казаки,которые назвали себя гайдамаками.Атаманъ ихъ обратился ко мнѣ съ предложенiемъ не мѣшать поступать съ евреями такъ,какъ имъ заблагоразсудится. И когда онъ меня спросилъ,согласенъ ли я на это - я ему отвѣтилъ:"у меня силъ противъ васъ нѣтъ,и я вамъ мѣшать не могу."

Далѣе онъ сообщилъ о происходившей рѣзнѣ въ мѣстечкѣ и указалъ что число убитыхъ около 500.Передъ тѣмъ,какъ покинуть мѣстечко,сообщалъ онъ,тотъ же атаманъ сказалъ мнѣ - не мѣшайте крестьянамъ сдѣлать то,что сочтутъ нужнымъ.Пусть заберутъ то,что жиды за долгое время высосали изъ народа.И крестьяне дѣйствительно прiѣхали съ подводами и забрали еврейское имущество.

Въ Фельштинѣ собралось нѣсколько сотенъ гайдамаковъ,т.е.очевидно всѣ тѣ гайдамаки,которые были въ Проскуровѣ,такъ какъ весь третiй гайдамацкiй полкъ состоялъ всего изъ нѣсколькихъ сотенъ.

Характерно,что нѣкоторые изъ прибывшихъ въ Фельштинъ въ понедѣльникъ вечеромъ гайдамаковъ приходили въ еврейскiя квартиры и просились на ночлегъ.Имъ не только предоставили ночлегъ,но обильно угостили ужиномъ и сластями.Эти гайдамаки вели себя чинно и даже учтиво.Они увѣряли,что прибыли въ Фельштинъ безъ всякихъ злыхъ намѣренiй и что на слѣдующiй день уйдутъ обратно.Однако,утромъ,послѣ сигнальнаго рожка,эти же гайдамаки рѣзали тѣхъ самыхъ евреевъ,кото-

60б

рые ихъ пріютили.

Возникаетъ вопросъ,какъ сопоставить Фельштинскую рѣзню съ тѣмъ обѣщаніемъ,которое,по словамъ Верхолы и другихъ,Семесенко далъ въ воскресномъ засѣданіи Думы - отозвать гайдамаковъ изъ Фельштина.Фельштинскіе евреи увѣряютъ,что Семесенко далъ соотвѣтствующее телеграфное распоряженіе,но что оно было скрыто начальникомъ почтово-телеграфной конторы.Тутъ явное недоразумѣніе.Между Фельштиномъ и Проскуровомъ разстояніе всего въ 25 верстъ,и гайдамаки,пришедшіе въ Фельштинъ въ понедѣльникъ вечеромъ,вышли несомнѣнно изъ Проскурова въ тотъ же день утромъ.Ясно,что отъ Семесенки требовалось не отозвать казаковъ изъ Фельштина,а просто ихъ туда не посылать. Но возможно,что уже не во власти Симосенки было удержать ихъ въ Проскуровѣ.Надо помнить,что гайдамакамъ была обѣщана въ Проскуровѣ кровавая потѣха надъ евреями въ продолженіе 3-хъ дней.Но опытъ перваго субботняго дня,очевидно,превзошелъ ожиданія самого Симосенки и Киверчука.Рѣшено было поэтому въ Проскуровѣ рѣзню пріостановить.Но въ то же время гайдамаки,отвѣдавъ еврейской крови,разохотились и проявили волю къ дальнѣйшей рѣзнѣ.Не такъ то легко,повидимому,было ихъ пріостановить.Вмѣстѣ съ тѣмъ и телеграммы,разосланныя Киверчукомъ по уѣзду,о которыхъ упоминается выше,взбудоражили весь уѣздъ.

Съ точки зрѣнія Киверчука послѣ того,что произошло въ уѣздномъ городѣ Проскуровѣ - было бы несправедливо и,пожалуй,обидно для уѣзда оставить его совершенно безъ еврейской крови.Какъ бы то ни было, но гайдамаки получили возможность отправиться въ уѣздъ.При этомъ надо думать имъ была предоставлена большая свобода дѣйствій по ихъ собственному усмотрѣнію.Отъ нихъ зависѣло поступить такъ или иначе.Этимъ объясняется,что въ м.Ярмолинцы,гдѣ также побывали большевики,они ограничились значительной суммой денегъ,которую мѣстные евреи имъ вручили,выйдя изъ мѣстечка имъ на встрѣчу,и рѣзни не произвели.Но когда они пришли въ Фельштинъ,то тамъ они нашли уже готовое погромное настроеніе.Это погромное настроеніе создалось той охраной изъ Поричья, которую пригласилъ начальникъ милиціи,а равно и самимъ этимъ начальникомъ милиціи,который по всѣмъ даннымъ сочувствовалъ и содѣйствовалъ погрому.Даже его 80-тилѣтній старикъ отецъ во время рѣзни,держа толстую доску въ рукахъ,добивалъ раненыхъ евреевъ,что подтверждается нѣсколькими свидѣтелями,видѣвшими это съ чердака,на которомъ они прятались.Это погромное настроеніе поддерживалось и начальникомъ почтово-телеграфной конторы,который обо всемъ былъ освѣдомленъ, но

ничего не сдѣлалъ не только для предотвращенія погрома,но даже для смягченія его,что въ достаточной мѣрѣ явствуетъ также изъ показанія свидѣтеля Шнейдера.Подъ вліяніемъ этого погромнаго настроенія разгулъ гайдамацкой черни въ Фельштинѣ былъ безудержный.Фельштинскій погромъ продолжался нѣсколько часовъ.Убитыхъ оказалось 485 человѣкъ,а раненыхъ 180.Изъ числа раненыхъ свыше ста человѣкъ умерло отъ ранъ.Такимъ образомъ всѣхъ убитыхъ оказалось 600 человѣкъ,что составляетъ почти одну треть еврейскаго населенія въ мѣстечкѣ,насчитывающаго всего около 1900 еврейскихъ жителей.

Надо замѣтить,что въ Проскуровѣ гайдамаки въ субботу,принявъ присягу рѣзать,но не грабить,честно выполнили святую присягу.Грабежи со стороны гайдамаковъ были тамъ рѣдки.Но отъ субботы до вторника,когда произошла Фельштинская рѣзня,прошло нѣсколько дней,и за это время святость присяги,очевидно,выдохлась изъ сознанія гайдамаковъ.Въ Фельштинѣ грабежи шли объ руку съ рѣзней.Надо еще замѣтить,что въ то время какъ въ Проскуровѣ случаи изнасилованія были единичныя,въ Фельштинѣ ихъ было слишкомъ много.Большинство изъ зарѣзанныхъ женщинъ предварительно изнасиловались.Но и многія изъ уцѣлѣвшихъ подверглись той же участи.Зарегистрировано 12 случаевъ, когда несчастныя женщины вынуждены были лѣчиться отъ послѣдствій.

Уходя послѣ даннаго сигнальнаго рожка,гайдамаки облили керосиномъ и бензиномъ 5 лучшихъ въ мѣстечкѣ домовъ и подожгли.

Такъ завершили эти воины свою работу на благо украинскаго отечества.

Такъ закончилась эта Проскурово-Фельштинская кровавая вакханалія.

1 ХДК 142 8

Замѣчанія къ докладу А.Гиллерсона о Фельштинскомъ погромѣ.

(Л.Бейзера изъ Фельштина).

Къ стр.I.

Невѣрно,что евреи обратились къ начальнику милиціи съ просьбой усилить охрану.Послѣднюю онъ рѣшился усилить,дабы,въ случаѣ вторженія небольшого большевистскаго отряда,оказать ему сопротивленіе.Онъ также боялся поляковъ,съ которыми у него враждебныя отношенія въ связи съ преслѣдованіемъ и арестомъ мѣстнаго ксендза Грушевскаго.Сколько ни просили его евреи,въ лицѣ представителей общины, не усиливать охраны,комиссаръ не сходилъ съ своей позиціи.Членамъ общины осталось одно:считаться съ совершившимся фактомъ и,скрѣпя сердце,обѣщать ему требуемую сумму денегъ.Что касается охраны изъ Проскурова,то и рѣчи объ этомъ не было.Напротивъ,члены общины просили его телеграфировать въ Проскуровъ,что въ Фельштинѣ спокойно и онъ не нуждается въ помощи,что онъ и обѣщалъ.Порѣчанская охрана явилась не утромъ,а днемъ,въ два часа по полудни.Комиссаръ,прибывъ въ понедѣльникъ на разсвѣтѣ изъ Порѣчья,былъ цѣлый день дома.

Къ стр.6.

Гайдамаки,повидимому,вышли изъ Проскурова въ воскресенье, ибо Фельштинскій голова Вилавскій сообщилъ Свинеру въ ночь на понедѣльникъ,что изъ Проскурова вышли гайдамаки направляясь въ Фельштинъ. Они останавливались въ деревняхъ и вырѣзывали евреевъ.Такъ что является возможнымъ,что распоряженіе Самосенки было скрыто Басюкомъ. Что касается ссылки на то,что не во власти Самосенки уже было удержать ихъ въ Проскуровѣ,надо замѣтить,что погромъ въ Фельштинѣ произошелъ организовано,стройно.По данному сигналу начался и прекратился,ослушанія начальства не замѣчалось.Главную роль въ удержаніи гайдамаковъ отъ рѣзни въ другихъ мѣстечкахъ Проскуровскаго уѣзда играла мѣстная власть.Она увѣряла атамана,что у нихъ нѣтъ большевиков и что еврейское населеніе относится весьма благожелательно къ петлюровской власти.Атаманъ согласился и гайдамаки повиновались.Во время погрома въ Проскуровѣ Директорія была довольно сильна и въ рукахъ власти была дирежорская палочка.Тоже мѣсяцъ спустя,когда у Петлюры осталось всего нѣсколько уѣздовъ и армія его бѣжала, при твердомъ нежеланіи власти устраивать погромовъ, ихъ не было въ нашемъ районѣ.Она и тогда могла удержать деорганизованныя банды отъ

86

грабежей и убійства. Такъ что ссылка на невозможность удерживать разошедшихся гайдамаковъ не имѣетъ твердой опоры. Либо Семосенко, не взирая на обѣщаніе, ихъ выслалъ въ понедѣльникъ, либо Басюкъ скрылъ его распоряженіе.

Информац.-Стат. Ста.
קיעווער קאמיטעט ...
אינפארמאציע ...

Фельштин

פעלשטין, פאדאלער גוב.

1919

אין פעלשטין ביז פעווראל 1919 יאר 2020 איינוואוינער אידן
אין פעווראל דעם טאג דורך די פעטליוראווצעס דערהרגעט
נאך עוועקפארן פון וואונדן געשטארבן פארוואונדעטע פון די
פיל איינוואוינער דערבייטן.

שבועות 1919 איז פארגעקומען דער צווייטער פאגראם פון
די פעטליוראווצעס בעת די שלאכטן פון די ... דער
רויטער ארמיי זיינען אריין די פעטליוראווצעס. געבליבן פאר-
קומען אייניגע רויבערייען, דערהרגעט געוואָרן 3 מענשן. אין
סעפטעמבער 1920 יאר נאכן אפטרעטן פון דער רויטער ארמיי
זיינען אריין די פעטליוראווצעס, געבליבן פארגעקומען אייניגע
רויבערייען און שלעגערייען אבער נאר קיין מאסנהאפטע
... האבן זיי נישט געמאכט. איינער איז דערהרגעט
געוואָרן דורך א פעטליוראווצע א איד ביי וועלכן מען האט ארויס-
גענומען די שטיוול. ווען עטליכע אידן האבן געוואלט אפשטעלן
דעם פעטליוראווצע, האט ער אויסגעשאסן אין איינעם, און ער איז
דערהרגעט געוואָרן אויפן ארט. ווייטער איז ביי דער אפטרעטונג פון
די פעטליוראווצעס-פארוועלטער. דאס לעבן פון דער אידישער בא-
פעלקערונג געווען ... באפעלן, די אידן פלעגן
ארויסטראגן ... פאר דעם מיליטער ברויט, טאבאק און
אזוי. אין ... באאמט צו פארקויפן דאס מיליטער.
אין נאיאבר בעת אפטרעטן איז דורך דעם שטעטל דורך
די 6-טע פעטליורישע דיוויזיע אייניגע פון פארוואונדעטע
... פון מיליטער האבן געוואלט אז די איינוואוינער אפ-
... זאלן זיין ... שלעכטע באהאנדלונג ...
צו די אידן. די לעצטע זיינען אנגעקומען פעטליוריסטן ...
פארוואלטער טיילן, ביז דער פעטליוריסטישער קאמענדאנט איז
געווען אין שטעטל איז נישט געווען קיין ... באזונדערע אנטי-
אידישע ..., ווייל דער קאמענדאנט האט אליין אנגענומען
... פארהיטן די ארדנונג. דעם ... נאיאבר האט איך
די קאמענדאנטור וואקאנט ... האט מען אנגעהויבן צו

905

אינעם פאָגראָם. אין אַלגעמיין די סאָלדאַטן האָבן אַרויסגעצויגן
קליידונג. ביי דער שטאַטישער וואַך וועלכע דער קאָמענדאַנט האָט
איינגעשטעלט (זיי זענען באַשטאַנען פון צוועלף). דערנאָך האָבן זיי
זיך אָנגעהויבן אַרײַנרײַסן אין די הײַזער שלאָגן, רויבן און
זיך נוקם זײַן. ס'האָט זיך אין שטאָט אָנגעהויבן אַ שרעקלעכער [illegible]
פון [illegible], ס'זענען פאָרגעקומען זייער פיל פאַלן פון שענדן
[illegible] [illegible] [illegible] פון 7 פאַלן. די [illegible]
סאָלדאַטן האָבן געבראַכט [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ניט [illegible] נעמען. ס'זענען דאָ 12 פאַרוואונדעטע [illegible] זיי
[illegible] שטאַרק. די סאָלדאַטן זענען אַרײַן אין יתומים הויז פון די
פאָגראָמירטע קינדער. איינער [illegible] וואָס האָבן [illegible] זיך [illegible]
אין יתומים זענען זיך באַלד געלאָפן ווי אַזוי די קינדער. די
סאָלדאַטן האָבן [illegible] די [illegible] וואָס די [illegible] [illegible]
[illegible] אין דערנאָך זיך [illegible] [illegible] פון [illegible] [illegible]
אַלע [illegible] די [illegible] [illegible] די קינדער, [illegible] די
[illegible]. דער פאָגראָם האָט געדויערט פון 9 אַזייגער אין אָוונט
ביז דערפרי, דערנאָך זענען די טיילן אַוועק. [illegible] אין [illegible]
זענען [illegible] איינציקע [illegible] [illegible] וועלכע האָבן
[illegible] [illegible] [illegible] זיי [illegible], נאָר זיי האָבן
אָנגעהויבן ראַבירן און שלאָגן נאָר זיי זענען באַלד אַוועק
ווייל די רויטע טיילן האָבן זיך דערנענטערט. די גאַנצע
אידישע באַפעלקערונג איז אין טויט שרעק געלעגן באַהאַלטן אין די
קעלערס א.ז.וו. ביז דעם אָנקומען פון דער רויטער אַרמיי.

פאַרשריבן דורך דעם באַפאָלמעכטיקטן
פון פּראָסקורעווער - [illegible]
(חתימה)

29/V-921

Из материалов Редакции.

Киевская Комиссия
Евобщесткома
Информац.-Стат. Отд.
" " 192 г.
№

"Еврейская Мысль" №12 Одесса 21 Марта 1919 г.

Фельштин

10

Погром в Фельштинѣ (18 в. от Проскурова)

17-го Февраля проскуровскіе убійцы выѣхали на 60 подводах в сосѣднее мѣст. Фельштин. Размѣстившись в еврейских домах, казаки в первую же ночь по собственному выраженію „позабавились", подвергая жителей пыткам: подвѣшивали, кололи, рѣзали. На другой день по приказу начальника части от 7 до 10 час. произведена была поголовная рѣзня еврейскаго населенія. Всѣ выходы из мѣст., были заняты войсками постами ловившими всѣх пытавшихся бѣжать, причем поднимали на штыки женщин и дѣтей. В погреба и чердаки куда пряталось в паническом ужасѣ евр. населеніе, бросали бомбы, вслѣдствіе чего все мѣстечко оказалось сожженным. В результатѣ осталось в живых едва 25 семейств. Некому хоронить убитых, некому ходить за ранеными.

24/IX 92г.

ПОГРОМЪ ВЪ ФЕЛЬШТИНѢ.

...Комиссия ...исполкома Информ. Стат. Отд. ___ 192 г. № ___

ПРОТОКОЛЪ № I.

КРЕЙМЕРЪ, Ицка-Овшія Гершковичъ.

Я самъ житель м. Фельштина, но во время Проскуровскаго погрома былъ въ Проскуровѣ. Спасая свою жизнь, я въ воскресенье, 16/II въ 12 часовъ дня отправился пѣшкомъ въ Фельштинъ. Но когда я проходилъ черезъ село Малиничи, меня остановилъ милиціонеръ, которому я объяснилъ, что бѣгу изъ Проскурова, такъ какъ тамъ происходитъ рѣзня. Онъ потребовалъ у меня документъ и я ему представилъ удостовѣреніе личности. Онъ заявилъ мнѣ, что этотъ документъ является недостаточнымъ и отправилъ меня въ милицію. Тамъ начальникъ милиціи заявилъ, что я долженъ быть обратно препровожденъ въ Проскуровъ. Когда я выразилъ свое недоумѣніе и заявилъ, что тамъ меня зарѣжутъ, а также сталъ просить его, чтобъ онъ меня въ Проскуровъ не отправлялъ, онъ отвѣтилъ, что, къ несчастью, долженъ меня отправить въ Проскуровъ, такъ как самъ подвергается большому риску, и въ подтвержденіе своихъ словъ, показалъ мнѣ одну телеграмму отъ Проскуровскаго коменданта отъ 14/II, чтобы всѣхъ, тѣхъ, которые изъ Проскурова проѣзжаютъ черезъ село безъ пропуска коменданта, надо препровождать обратно въ Проскуровъ въ комендатуру, а другую телеграмму отъ него же отъ 15/II, чтобы всѣхъ молодыхъ людей и евреевъ, которые будутъ проходить черезъ село, считать агитаторами и разстрѣливать ихъ на мѣстѣ, или же препровождать въ Проскуровъ для разстрѣла. Эта телеграмма еще больше заставила меня не просить, а умолять его не посылать меня на смерть. Въ это время привели въ канцелярію 21 проскуровск. семью, которая на вопросъ милиціонера, откуда и куда ѣдетъ, догадалась отвѣтить, что отправляется не изъ Проскурова въ Фельштинъ, а изъ Фельштина въ Проскуровъ. На этомъ основаніи начальникъ милиціи распорядился ее отправить обратно въ Фельштинъ. Я воспользовался этимъ и просилъ эту семью сообщить моимъ роднымъ о моемъ критическомъ положеніи, и просить ихъ, чтобы они не остановились ни передъ какими средствами, чтобъ меня выручить. Долженъ замѣтить, что я убѣждалъ начальника милиціи въ крайнемъ случаѣ отправить меня не сегодня, а оставить въ деревнѣ до утра, но онъ не соглашался, но послѣ разговора о томъ, чтобы мои родные "не остановились ни передъ какими средствами", онъ сталъ болѣе податливъ. Семья эта уѣхала, но зато въ канцелярію привели еще 16 человѣкъ бѣжавшихъ изъ Проскурова. Тогда онъ заявилъ, что такую массу людей онъ не можетъ оставить на ночь, а долженъ отправить насъ немедленно въ Проскуровъ. Въ этихъ переговорахъ

11об

прошло часа три. Но когда мы уже всѣ были на подводахъ, чтобы ѣхать въ Проскуровъ, какъ оказалось впослѣдствіи, одинъ изъ фельштинскихъ милиціонеровъ по просьбѣ моихъ родныхъ, вызвалъ по телефону начальника милиціи и имѣлъ съ нимъ разговоръ обо мнѣ. Тогда начальникъ милиціи распорядился, чтобы всѣхъ насъ оставили до утра. Этой ночью мнѣ удалось войти въ сношенія съ мѣстнымъ евреемъ, котораго просилъ переговорить съ начальникомъ милиціи о томъ, чтобы онъ меня отпустилъ за опредѣленную сумму. Тотъ согласился это сдѣлать за 1000 руб. Оказалось что еще четверо, изъ которыхъ нѣкоторые были даже съ семьями, могли заплатить тоже по 1000 рублей. Такимъ образомъ, мы представили ему 5000 рублей и онъ всѣхъ насъ отправилъ въ Фельштинъ, а тѣхъ, которые не могли уплатить, отправили обратно въ Проскуровъ. Когда я пріѣхалъ въ Фельштинъ, мѣстное населеніе, уже освѣдомленное о случаѣ со мною, о томъ, что я былъ во время погрома въ Проскуровѣ, высыпало навстрѣчу ко мнѣ съ разными вопросами. Всѣхъ мучилъ вопросъ, не будетъ ли повторенія проскуровскихъ ужасовъ въ Фельштинѣ. Я имъ отвѣтилъ, что если вы увидите въ Фельштинѣ гайдамаковъ съ красными шлыками (3-й гайдамацкій полкъ), то спасайся, кто можетъ. Деньгами вы не откупитесь. Они деньги возьмутъ и все-таки зарѣжутъ. Я пошелъ къ себѣ въ домъ, чтобы что-нибудь поѣсть, такъ какъ всѣ эти дни ничего не ѣлъ. Начало уже темнѣть, когда я узналъ, что казаки съ красными шлыками пріѣхали. Въ мѣстечкѣ произошло смятеніе. Я спѣшно отправилъ сестру съ мужемъ и ребенкомъ на подводѣ въ ближайшую деревню. Самъ же я вынесъ наиболѣе цѣнныя вещи въ погребъ, и спрятался туда, загородивъ ходъ въ погребъ досками. Всю ночь я провелъ въ погребѣ. Въ мѣстечкѣ было мертвенно тихо, но эта тишина временами нарушалась одиночными выстрѣлами. Утромъ когда начало свѣтать, я услыхалъ звукъ рожка, и вскорѣ послѣ того раздались крики и предсмертные стоны. Я понялъ, что рѣзня началась. Я отъ ужаса забился въ погребъ. Черезъ 2 часа послѣ того вновь раздался звукъ рожка, затѣмъ я слышалъ, какъ проѣзжаютъ какія-то подводы. Грохотъ этихъ подводъ безпрерывно продолжался въ теченіе долгаго времени. Я рѣшилъ выглянуть на улицу сквозь щели досокъ и увидѣлъ, что это не подводы, а пожарные. Я понялъ, что въ мѣстечкѣ происходитъ пожаръ. Тутъ же я замѣтилъ, что проѣзжаютъ крестьянскія подводы. На нѣкоторыхъ возили трупы, а на другихъ товары и имущество изъ домовъ. Я еще нѣсколько разъ выглядывалъ изъ щелей и видѣлъ, какъ милиціонеры открывали лавки и выносили оттуда товары. Часа въ 3 я увидѣлъ проходящаго знакомаго еврея, и тогда я рѣшилъ, что казаки ушли, и самъ вы-

шелъ изъ своей засады. Я узналъ, что казаки пришли въ количествѣ нѣсколькихъ сотъ человѣкъ, провели ночь въ Фельштинѣ, а на утро послѣ даннаго рожкомъ сигнала начали рѣзать еврейское населенiе. Были также грабежи и изнасилованiя женщинъ. Уходя казаки обливали дома керосиномъ и поджигали. Всего вырѣзано до 600 человѣкъ, что составляетъ I/3 населенiя. Лучшiе дома были преданы сожженiю.

И. А. Креймеръ.

ПРОТОКОЛЪ № 2.

С В И Н Е Р Ъ, Шая Берковичъ. 28/У-1919г.

Еще въ субботу вечеромъ отъ проѣзжавшихъ крестьянъ мы узнали, что въ Проскуровѣ что-то творится, но точныхъ свѣдѣнiй не имѣли. Такъ какъ между Фельштиномъ и Проскуровомъ курсируетъ нѣсколько извозчиковъ, которые уѣзжаютъ рано утромъ и возвращаются въ Фельштинъ поздно вечеромъ, то въ воскресенье жители были крайне удивлены, когда извозчики вернулись около I2 часовъ обратно. Оказалось, что ихъ въ Проскуровъ не впустили, а по дорогѣ они узнали о рѣзнѣ, произведенной тамъ гайдамаками. Мой братъ, убитый во время рѣзни, состоялъ предсѣдателемъ Общины и онъ отъ имени евреевъ повелъ переговоры съ начальникомъ милицiи о томъ, чтобы онъ принялъ мѣры для надлежащей охраны мѣстечка, причемъ обѣщалъ ему I5000 рублей и въ видѣ подарка цѣнный мебельный гарнитуръ. Тотъ обѣщалъ пригласить въ помощь своимъ милицiонерамъ охрану изъ с. Парича и Проскурова. Дѣйствительно, въ понедѣльникъ утромъ появились молодые вооруженные крестьяне изъ Парича, которые должны были представлять собой охрану. Самъ же начальникъ уѣхалъ въ Пр Проскуровъ и вернулся въ 6-омъ часу вечера, и вскорѣ послѣ его прiѣзда показались казаки съ красными шлыками, и евреи, уже зная, что именно такiе казаки рѣзали въ Проскуровѣ, начали въ смятенiи бѣгать по мѣстечку. Многiе хотѣли бѣжать изъ мѣстечка, но оказалось, что крестьяне изъ Парича, которые должны были представлять охрану, не выпускали изъ мѣстечка. Такимъ образомъ, евреи оказались окруженными. Я заперся со своими домашними у себя на квартирѣ. Но желая, все-таки узнать въ чемъ дѣло, я черезъ нѣкоторое время пытался по проникнуть на квартиру къ своему брату, но гайдамаки вернули меня домой. Ночь прошла для насъ въ большой тревогѣ. Изрѣдка раздавались одиночные выстрѣлы. Утромъ къ намъ пришли нѣсколько гайдамаковъ, я запряталъ своихъ родн ныхъ подальше, а самъ вышелъ къ нимъ. Они потребовали денегъ, и я отдалъ имъ часть денегъ, которыя были у меня на этотъ случай приготовлены. Я имъ началъ указывать на то, что я самъ солдатъ, вернулся недавно съ фронта и умолялъ ихъ пощадить меня. Они ушли, но пришли черезъ

1206

нѣкоторое время другіе, и я отъ нихъ также откупился деньгами.Нѣкоторые изъ нихъ хотѣли произвести насиліе надо мной,но одинъ изъ нихъ до насилія не допустилъ.Я тогда началъ умолять,чтобы онъ остался, а то придутъ другіе и меня зарѣжутъ.Но остаться онъ отказался,а на мои повторныя просьбы сказалъ:если къ вамъ еще придутъ,скажите,что у васъ былъ полусотникъ Сергій,этого будетъ достаточно.Нѣсколько времени спустя появилась новая банда,и я ради безопасности моихъ домашнихъ рѣшился выйти къ нимъ на улицу.Я сталъ ихъ умолять,чтобы они оставили меня въ покоѣ,я имъ указывалъ,что я всю компанію провелъ на фронтѣ и сидѣлъ въ окопахъ.При этомъ я пустился на хитрость и,обращаясь къ одному изъ нихъ,сказалъ:"вѣдь съ вами,товарищъ,мы вмѣстѣ были въ окопахъ."Тотъ началъ меня внимательно разсматривать,а затѣмъ перевелъ свой взоръ на мои ноги и сказалъ:"У тебя хорошіе сапоги,дай ихъ мнѣ."Я имъ отвѣтилъ:"Берите,я ихъ охотно отдамъ, тутъ же хотѣлъ ихъ скинуть,дабы они не вошли въ домъ.Но тотъ настойчиво мнѣ отвѣтилъ:"Нѣтъ,заходимъ въ домъ."Нечего было дѣлать, мы вошли въ домъ.Тамъ я снялъ съ себя сапоги,а гайдамакъ въ свою очередь снялъ свои.Я помогъ ему одѣть мои сапоги,которые,какъ мнѣ казалось,на него нѣсколько малы.Тотъ меня поблагодарилъ и сказалъ: "А ты теперь надѣвай мои".При этомъ онъ вытащилъ изъ кармана нѣсколько чистыхъ портянокъ и передалъ мнѣ.Когда онъ вынималъ портянки,у него изъ кармана выпалъ карандашъ.Я поднялъ его,чтобы вернуть ему, но онъ сказалъ:"Оставь его на память".Затѣмъ онъ мнѣ помогъ надѣть его сапоги.Когда его сапоги были уже на меня надѣты,онъ спросилъ: "нѣтъ ли у тебя калошъ?"Я ему далъ калоши.Онъ ихъ надѣлъ,а затѣмъ онъ обратился къ своимъ со словами:"ну что же,не будемъ же мы убивать человѣка,съ которымъ я сидѣлъ въ окопахъ."Мы еще не помню сколько просидѣли дома,опасаясь прихода новыхъ гайдамаковъ,а къ вечеру мы рѣшили уйти за городъ.Всю ночь мы провели въ полѣ,не зная,что рѣзня кончилась.На слѣдующій день мы вернулись въ мѣстечко,и я отправился въ квартиру брата,чтобы узнать,что съ нимъ.Оказалось,что братъ его жена,ея родители и еще нѣсколько человѣкъ,бывшихъ въ домѣ,были вырѣзаны.Когда мы убѣгали въ поле,то улицы полны были труповъ,такъ что пробираться можно было съ трудомъ.Горѣли дома,подоженные гайдамаками.

За него расписалась бывшая при показаніи М.Эненштейнъ.

П ПРОТОКОЛЪ № 3. 13

ПЕЙСАХЪ ДУВИДОВИЧЪ ЛАНДА изъ Фельштина.

Въ субботу вечеромъ я былъ у начальника милиціи и при мнѣ онъ получилъ телефонограмму изъ Проскурова отъ коменданта, въ которой тотъ сообщаетъ, что у нихъ было большевистское возстаніе и что жиды даже его самого арестовали. Онъ требуетъ, что если встрѣтятся въ Фельштинѣ большевики, чтобы ихъ разстрѣляли на мѣстѣ. Долженъ добавить, что утромъ я въ Фельштинѣ замѣтилъ группу солдатъ человѣкъ въ 40, и когда я спросилъ, кто они такіе, мнѣ сказали, что это пришедшіе изъ Проскурова большевики, которые уже захватили власть и что они собрали подписи отъ мѣстныхъ служащихъ въ томъ, что они имъ будутъ вѣрно служить. Но уже въ полдень въ мѣстечкѣ не оказалось ни одного большевика. На слѣдующій день въ воскресенье, когда стало извѣстно о Проскуровской рѣзнѣ, евреи собрались въ синагогѣ и по предложенію предсѣдателя общины, который уже говорилъ съ начальникомъ милиціи, собрали между собой 1½ тысячи рублей, чтобы вручить послѣднему для найма милиціонеровъ изъ Порѣчья. Я самъ на этомъ собраніи не былъ, но если бы я былъ, то я до этого постановленія не допустилъ, такъ какъ знаю Порѣчьихъ крестьянъ, какъ головорѣзовъ и погромщиковъ. Въ тотъ же вечеръ я опять былъ у начальника милиціи и онъ мнѣ высказалъ опасеніе, какъ бы Проскуровскій погромъ не повторился въ Фельштинѣ. Въ понедѣльникъ съ полдня появились изъ Порѣчья вооруженные молодые крестьяне, которые заняли всѣ дороги, ведущія въ Фельштинъ. Они были приглашены въ помощь милиціи. Начальникъ милиціи вернулся изъ Проскурова около 6 часовъ, вслѣдъ за нимъ пріѣхали тѣ самые гайдамаки съ красными шлыками, которые учинили рѣзню въ Проскуровѣ. Я тогда отослалъ свою жену и единственную дочь къ знакомому крестьянину. Но, какъ впослѣдствіи оказалось, имъ загородили путь гайдамаки, и она, отдавъ имъ два кольца и двѣсти рублей, ушла отъ нихъ и забѣжала въ домъ къ еврею цирюльнику, у котораго и осталась. Самъ я заперся дома. Ночь я провелъ въ большой тревогѣ, и изъ окна моего дома, находящагося на главной улицѣ и выходящаго окнами на главную площадь, я могъ видѣть при лунномъ свѣтѣ, что площадь запружена подводами, около нихъ стоятъ крестьяне и множество гайдамаковъ. Утромъ ко мнѣ ворвались 4 гайдамака и одинъ, увидя меня, выхватилъ шашку, но другой остановилъ его, и они у меня потребовали денегъ. Я имъ отдалъ всѣ имѣвшіяся у меня дома деньги, свыше 6000 руб., предложилъ взять вещи, если хотятъ, чтобы только оставили жизнь. Они вещей не взяли и направились къ выходу. Тотъ самый казакъ, который сказалъ своему товарищу, чтобы онъ меня не рѣзалъ, обра-

тился ко мнѣ со словами:"ты лучше спрячься,а то придутъ другіе и, навѣрное,тебя зарѣжутъ."Я по приставной лѣстницѣ взобрался на чердак и этотъ же казакъ помогъ мнѣ взять на верхъ лѣстницу.Изъ своего чердака я могъ видѣть,все,что происходитъ на улицѣ.Черезъ нѣсколько времени казаки стали строиться въ походномъ порядкѣ,а затѣмъ они пошли въ рассыпную по разнымъ улицамъ и тутъ начались крики и стоны.Я видѣлъ падающихъ людей.Я видѣлъ,какъ гайдамаки рубятъ молодыхъ и старыхъ.Было нѣчто ужасное и невообразимое.Но тутъ же я замѣтилъ,что возлѣ моего дома лежитъ убитая женщина.Долженъ замѣтить,что ко мнѣ въ домъ ворвалось нѣсколько солдатъ и начали разбивать ту комнату, которая была заперта и гдѣ были спрятаны самыя цѣнныя вещи.Но когда я увидѣлъ женскій трупъ,я подумалъ,что это моя жена,и рѣшилъ,пренебрегая всякой опасностью,сойти къ ней.Я вышелъ на улицу и убѣдился,что это не моя жена.Но въ домъ уже не рѣшился обратно вернуться, и забѣжалъ къ сосѣду крестьянину,прося его дать мнѣ пріютъ.Но оттуда меня вытолкали,такъ какъ былъ отданъ приказъ подъ страхомъ смерти евреевъ не прятать.Я тогда бросился въ слѣдующій домъ,взобрался на чердакъ и спрятался въ соломѣ.Слѣдомъ за мной погнались два молодыхъ крестьянина,которые требовали,чтобы я вышелъ,такъ какъ они меня все равно найдутъ и убьютъ.Но я не подавалъ голосу,они пробовали подпаливать чердакъ,но не успѣвъ въ этомъ,ушли.Эти два крестьянина оказались изъ Горѣчской охраны.Черезъ нѣкоторое время одинъ знакомый крестьянинъ началъ меня звать по имени и объяснять,что рѣзня кончена,и я могу выйти на улицу.Я отправился разыскивать мою жену и дочь.Я не зналъ,что они находятся у цирюльника,и былъ увѣренъ,что онѣ убиты.Я ихъ искалъ среди труповъ на улицахъ,но не находилъ.Долженъ замѣтить,что по улицамъ было трудно ходить,вслѣдствіе валявшихся труповъ.Въ концѣ концовъ я узналъ о мѣстопребываніи моей жены и дочери.Онѣ спаслись на чердакѣ у цирюльника,гдѣ было около 35 человѣкъ.

Пейсахъ Ланда.

ПРОТОКОЛЪ № 4.

ШНАЙДЕРЪ,Вольфъ Шмулевичъ.

Въ субботу днемъ въ Фельштинѣ было тревожно,такъ какъ стало извѣстно,что появился отрядъ какихъ-то солдатъ,а равно и другихъ лицъ, которыя объявили представителямъ мѣстной власти,что въ Проскуровѣ произошелъ большевистскій переворотъ,что они сами большевики и требуютъ отъ властей,чтобы они дали подписку въ томъ,что они подчинятся новой большевистской власти.Всѣ власти согласились дать та-

кую подписку, за исключеніемъ еврейскаго мѣщанскаго старосты, который отъ дачи подписки уклонился подъ тѣмъ предлогомъ, что онъ въ субботу не пишетъ. Къ вечеру оказалось, что явившіеся большевики куда-то исчезли. Будучи хорошо знакомъ съ начальникомъ почтово-телеграфной конторы, который былъ и начальникомъ информаціоннаго бюро, я пошелъ къ нему и онъ мнѣ сообщилъ, что въ Проскуровѣ гайдамаки уже вырѣзали больше 1000 евреевъ. На мой вопросъ, что будетъ въ Фельштинѣ, онъ отвѣтилъ болѣе или менѣе успокоительно. Свои свѣдѣнія я сообщилъ еврейской общинѣ и еврейское населеніе начало испытывать состояніе паническаго страха. Такъ какъ начальникъ милиціи еще раньше просилъ у евреевъ денегъ для пополненія силъ милиціи, то евреи тутъ же собрали деньги, которыя передали ему, а онъ обѣщалъ привезти милиціонеровъ изъ Проскурова, а также изъ Порича. На слѣдующій день, а въ особенности въ понедѣльникъ утромъ, о Проскуровской рѣзнѣ стало извѣстно болѣе опредѣленно отъ лицъ, бѣжавшихъ изъ Проскурова. Волненіе усиливалось. Въ 12 часовъ дня въ понедѣльникъ я вновь отправился къ начальнику телеграфа и присутствовалъ при томъ, какъ его вызвали къ аппарату для переговоровъ съ Проскуровомъ. Онъ долго, должно быть, около часу, стоялъ у аппарата. Когда онъ кончилъ, я съ тревогой спросилъ: "Что же вамъ сообщаютъ изъ Проскурова?" Онъ отвѣтилъ, что гайдамаки пошли по всему Проскуровскому уѣзду и будутъ, вѣроятно, въ Фельштинѣ. "Что же будетъ въ Фельштинѣ?" спросилъ я. На это онъ далъ уклончивый отвѣтъ. Я его еще разъ спросилъ, съ какой цѣлью идутъ гайдамаки. Онъ ничего не отвѣтилъ. Я началъ съ нимъ торопливо прощаться, и онъ мнѣ сказалъ: "заходите вечеромъ." Я ему въ сердцахъ отвѣтилъ, что мнѣ не до того, чтобъ ходить по гостямъ, и ушелъ. Впрочемъ, придти къ нему вечеромъ все равно не представлялось возможности, такъ какъ въ часовъ около 6 пришли въ Фельштинъ гайдамаки. Евреи начали прятаться. Я вмѣстѣ съ другими спрятался въ погребѣ дома, въ которомъ жилъ. Долженъ добавить что въ воскресенье ночью, когда я вышелъ изъ засѣданія общины, я встрѣтилъ своего знакомаго, который показалъ мнѣ копію только что отправленной въ волость телеграммы Начальникомъ телеграфа, шедшей изъ Проскурова: "Жидовское большевистское восстаніе ликвидировано". Ночь съ понедѣльника мы провели въ погребѣ и были совершенно отрѣзаны отъ внѣшняго міра. Съ утра же, съ часовъ 8 мы слышали, какъ люди входятъ въ наши квартиры и что-то тамъ дѣлаютъ. Слышно было, что одни уходятъ, другіе приходятъ. Это продолжалось не только въ теченіе всего дня, но и всей слѣдующей ночи. Было ясно, что различныя группы

14об

лицъ приходятъ и грабятъ наши квартиры.Мы въ погребѣ провели двѣ ночи и одинъ день,и лишь въ среду утромъ,поднявшись на ступеньки погреба,я услыхалъ голосъ знакомаго сосѣда,который насъ окликалъ. Мы вышли изъ погреба,и на улицахъ видѣли валявшіеся еще трупы.Много труповъ,а также раненыхъ было отвезено въ земскую больницу.Между прочимъ,врачъ больницы Дейчеръ(еврей)отказывался принимать раненыхъ,спасаясь какихъ-либо эксцессовъ со стороны крестьянъ.Тогда мы обратились къ начальнику милиціи и по его требованію раненые были приняты.Я самъ вмѣстѣ съ другими лицами явился въ больницу и занялся перевязываніемъ раненыхъ.Вечеромъ того же дня я въ больницѣ видѣлъ начальника милиціи,котораго при мнѣ потребовали къ телефону изъ Каменца.Я былъ невольнымъ свидѣтелемъ слѣдующаго разговора.Я не слышалъ того,о чемъ спрашивали его,но отвѣтъ его гласилъ слѣдующее:"Въ понедѣльникъ вечеромъ явились въ Фельштинъ казаки,которые назвали себя гайдамаками.Ихъ атаманъ обратился ко мнѣ съ предложеніемъ не мѣшать поступить съ евреями такъ,какъ имъ заблагоразсудится.И когда онъ спросилъ меня,согласенъ ли я на это,я отвѣтилъ,что у меня силъ нѣтъ противъ васъ,чтобъ помѣшать."Дальше онъ сообщилъ о томъ,что они рѣзали евреевъ въ мѣстечкѣ и всѣхъ убитыхъ до 500. Передъ тѣмъ какъ покинуть мѣстечко,тотъ же атаманъ сказалъ ему:"Не мѣшайте крестьянамъ сдѣлать то,что сочтутъ нужнымъ.Пусть заберутъ то,что жиды за долгое время высосали у народа."И крестьяне,дѣйствительно,пріѣхали на подводахъ и грабили еврейское имущество.Мнѣ достовѣрно извѣстно,что по селамъ была разослана телеграмма о томъ, чтобъ всѣхъ бѣжавшихъ изъ Фельштина евреевъ,препровождали въ волостныя охраны для разстрѣла на мѣстѣ.Знаю,что нѣсколько евреевъ такимъ образомъ были разстрѣляны,а также могу сообщить,что еврейка Броверъ съ дѣтьми также была препровождена въ охрану для разстрѣла но откупилась за большія деньги.

Зав.Еврейскимъ Училищемъ Вольфъ Шмулевичъ Шнайдеръ.

ПРОТОКОЛЪ № 5.

ФАЕРМАНЪ,Аронъ Шахновичъ.

Я житель Фельштина и могу сообщить слѣдующее.Ночью съ 14 на 15 февраля къ намъ въ мѣстечко прибылъ отрядъ солдатъ 8 полка,которые арестовали всю милицію съ ея начальникомъ,а также и другихъ представителей власти,объявили,что въ Проскуровѣ уже произошелъ большевистскій переворотъ и что то же самое должно произойти въ Фельштинѣ.Позднѣе всѣхъ выпустили,но взяли расписку въ томъ,что они будутъ подчиняться совѣтской власти.На слѣдующее утро у насъ въ мѣ-

стечкѣ считали, что большевики, дѣйствительно, подошли къ Проскурову и что въ Проскуровѣ и во всемъ уѣздѣ воцарилась большевистская власть. Однако къ вечеру стало извѣстно, что въ Проскуровѣ происходитъ избіеніе евреевъ и въ мѣстечкѣ началась паника. Въ воскресенье евреи обратились къ начальнику милиціи съ просьбой принять всѣ мѣры предотвращенія погрома. Его просили взять сколько онъ хочетъ денегъ, но онъ заявилъ, что никакихъ денегъ ему не нужно, что онъ и безъ того все сдѣлаетъ. Онъ добавилъ, что въ Проскуровѣ происходило избіеніе евреевъ, но онъ телефонировалъ туда, что въ Фельштинѣ спокойно. На слѣдующее утро онъ обратился къ еврейской общинѣ, что ему надо усилить милицію, а для этого ему нужны деньги. Деньги ему были даны, и въ тотъ же день появились крестьяне изъ Порича, которые объявили себя охраной. Въ это утро мѣстечку бяло до подлинно извѣстно о тѣхъ ужасахъ, которые творились въ Проскуровѣ. Всѣхъ охватило состояніе ужаса. Былъ объявленъ общій постъ. Самъ начальникъ милиціи куда то уѣхалъ и вернулся вечеромъ, а вслѣдъ за нимъ появился отрядъ гайдамаковъ съ красными шлыками. Мы приняли этихъ гайдамаковъ за ту именно охрану, которую обѣщалъ доставить мѣстечку начальникъ. Но тѣ, которые знали, что въ Проскуровѣ рѣзали гайдамаки съ красными шлыками, поняли, что къ намъ они пріѣхали не ради охраны, а для рѣзни. Большинство попряталось по домамъ. Мѣстечко оказалось окруженнымъ со всѣхъ сторонъ. Въ ту же ночь повсемѣстные грабежи и произошло три убійства. Былъ убитъ одинъ старикъ, старуха, которая пыталась уйти изъ мѣстечка, а также изнасилована и убита одна дѣвушка. Я самъ еще съ двумя молодыми людьми отправился на окраину города, но за нами погнались гайдамаки. Мы тогда въ потьмахъ бросились въ глубокій ровъ. Тѣ насъ потеряли изъ виду, и мы въ этомъ рву остались. Въ продолженіе ночи мы слышали, какъ разрывались гранаты, но стоны и крики до насъ не доходили. На слѣдующее утро мы услыхали душураздирающіе крики и стоны и поняли, что рѣзня началась. Мы пролежали во рву до 2-хъ часовъ дня, а затѣмъ, боясь, что насъ могутъ замѣтить, мы, улучивъ моментъ наиболѣе безопасный, добрались къ сосѣднему крестьянину, который насъ пріютилъ, хотя, какъ онъ объяснилъ, ему грозитъ большая опасность. Жена и дѣти крестьянина накормили насъ и старались насъ успокоить. У него мы остались до 12 часовъ слѣдующаго дня (среды). Мы узнали, что въ мѣстечкѣ все успокоилось и пошли туда. Трупы въ обиліи валялись по всѣмъ улицамъ и на крестьянскихъ подводахъ ихъ возили на кладбище. Другіе крестьяне въ это время открыто грабили еврейское имущество. Были наняты крестьяне копать братскія могилы. Всѣхъ убитыхъ оказалось 485 человѣкъ, а

1508

раненыхъ 180, изъ коихъ большинство умерло. Зарегистрировано 12 из..
силованій. Нѣсколько домовъ, въ мѣстечкѣ лучшіе, были подожжены уходившими гайдамаками, которые предварительно ихъ облили не то керосиномъ, не то бензиномъ.

А. Фаерманъ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

ווען ס'איז געווען [illegible] און [illegible], ווי
די קינדער האבן [illegible] געוויינט
[illegible] און [illegible]
[illegible] געוואלט [illegible]
און [illegible], און ס'איז [illegible] געווען [illegible]
[illegible] פאר [illegible]
[illegible]. די [illegible]
[illegible] געווען [illegible]. [illegible]
געווען [illegible]
[illegible], און [illegible]
[illegible]. [illegible]
[illegible]
געווען [illegible] 50 און געווען [illegible]
[illegible]
[illegible]. און [illegible]
[illegible] און [illegible]
[illegible]. [illegible]
[illegible]
[illegible]

1705

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

1806

IX

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

זײ האָבן זיך [illegible] װי װילדע
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] און
גערױבט אַלץ. אַנדערע האָבן זיך
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] די שענסטע [illegible]
און װאַרעמע [illegible] און [illegible] ~~[illegible]~~
[illegible] ~~[illegible]~~ די גאַסן טױט־שטיל.
[illegible] [illegible] די [illegible] [illegible]
און [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~
די [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] און
די [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] און
די [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] און
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] די [illegible] [illegible] [illegible] און
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 40000 [illegible] [illegible]
און [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] די [illegible] [illegible]

1906

[illegible]

[illegible]

ווען מע האָט [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. ווען מע האָט
[illegible] [illegible] ~~[illegible] [illegible] [illegible]~~
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
בית-הקברות. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

2006

V

IV

ll

[illegible]

2100 111

באַלד [illegible] געלעגן אין דער קוואַרטירע
האָט מען [illegible] די [illegible] און [illegible]
האָט מען [illegible] און [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 20 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

~~[illegible]~~

די גרויסע פאנאטיזירטע פאלקסמאסן
ווייטער אויסגעגאסן זייער כעס. ~~[illegible]~~ זענען [illegible]
אנגעגריפן געווארן איינצעלנע ייִדן, וועלכע זענען
זיך [illegible] אויפגעהאלטן אין די [illegible]
~~[illegible]~~
ווען [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ~~[illegible]~~
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

2205

I

19- מאנטיק די ערשטע [illegible] [illegible]-טאג, דעם 18/II

ווען די [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

זיך באַווײַזן שלאָגן די שפּיץ פֿון זיי.
שלאָגן באַנען פֿענסטער ווײַל איך אויסגעשפּאַלטן די שטאָט
פֿון פֿײַערן פֿאַר די אויגן גלאַנצנדיקע אייפֿלען.
מיט הערצער די ערשטע פֿון שטאָט
פֿאַרגעסן אויסגעלעכטן פֿון לאַנג מיט אַלטע נישט
אויפֿן פּלאַץ פֿון אַלטן געשטאַלט

2306

1456

[illegible]

ב

[illegible]

[illegible] 18 [illegible]

[illegible] Poral [illegible]

[illegible]

24

Главная Миссия Российск. Красн. Креста на Украине.

Отдел помощи пострадавшим от погромов.

Регистрационная карточка

Месяца .... дня .... 191... г. № 187

Город ....

1. Фамилия, имя, отчество главы семьи ~~[illegible]~~ Иосиф Павлович Зильберман

Подробный адрес ....

Профессия и специальность Мануфактурист

Грамотность грамотный

Семейное положение женат

Находятся при нем ....

2. ....

№№	Родство	Фамилия	Имя	Отчество	Возраст	Проф. специальность	Трудоспособность	Грамотность Укр.	Рус.	Евр.	Примечание
	Жена	Зильберман	Голда	Мунишовна	28				да	да	
	дочь	"	Рая	Иосифовна	16	учен					
	~~"~~	~~Малка~~	Малка	"	7			да	да	да	
	"	"	Зоя	"	4						

3. Место и время погрома 17 февраля; 6 июня; 17 июля

4. Откуда и когда прибыл из Триекурова в 1914 г

5. Кто из членов семьи убит, ранен, пропал без вести ....

6. Что разграблено и разрушено Одежда, товар, вещи, пропали деньги

7. Какие имеет документы .... на 30 ......

8. О чем просит О возмещении убытков

9. Заключение обследователя верно

10. Оказана помощь ....

(заполняется в экземпляре остающемся на месте)

М-ц число	Деньгами	Прод. натурой	Вещами	Медико-санитарн	Квартир.	Трудов.	Помощь детям	

11. Выехал (когда и куда) ....

12. Получил на поездку ....

25

Главная Миссия Российск. Красн. Креста на Украине.

Отдел помощи пострадавшим от погромов.

Регистрационная карточка

Месяца .... дня .... 191 ..... г. № 1 кл

Город ....

1. Фамилия, имя, отчество главы семьи Фавиш Гурвич

Подробный адрес ....

Профессия и специальность ....

Грамотность ....

Семейное положение ....

Находятся при нем ....

2. ....

№№	Родство	Фамилия	Имя	Отчество	Возраст	Проф. специальность	Трудоспособность	Грамотность			Примечание
								Укр.	Рус.	Евр.	
	жена	Гурвич	Хая	Абрамовна	35						
	дочь	" "	Цивья	Фавиловна	15						

3. Место и время погрома ....

4. Откуда и когда прибыл ....

5. Кто из членов семьи убит, ранен, пропал без вести Никто

6. Что разграблено и разрушено ....

7. Какие имеет документы ....

8. О чем просит ....

9. Заключение обследователя ....

10. Оказана помощь ....

(заполняется в экземпляре остающемся на месте)

М-ц число	Деньгами	Прод. натурой	Вещами	Медико-санитарн.	Квартир.	Трудов.	Помощь детям

11. Выехал (когда и куда) ....

12. Получил на поездку ....

КИЕВСКАЯ КОМИССИЯ
ЕВОБЩЕСТКОМА
Информ.-Стат. Отд.
№ 11/VIII 192
קיִעווער קאָמיסיע פון
ייִדגעזקאָם
אינפאָרמאַציע-סטאַטיסטישע
אָפּטײל
ЕВОТДЕЛ Народного Комиссариата по делам национальн...

bx, 5298

בלאַט 26

פון די פּאָגראָמען באַשרײַבונגען

אין [illegible], 18/VII, 16/VI, 18/V יאָר 1919

באַשרײַבונג פון י. [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

2706

[illegible]

[illegible]

[illegible] 1919 [illegible]

[illegible]

2806

[illegible]

[illegible]
[illegible] 15 פעברואר 1919 [illegible]
[illegible] 15 פעברואר [illegible]
[illegible]

7

אויך אויסגעבן איך א הונדערטער טויזנט רובל האב איך געמוזט
אומן 15 פעברואר 1919 יאהר. צוויי טעג האב איך שוין געהערט
פון 15 ביז 20 פעברואר [illegible] און [illegible]
[illegible] פון א [illegible] האב איך [illegible]
[illegible] און האב א [illegible] און [illegible]
און [illegible] - [illegible] [illegible] און [illegible] און [illegible]
[illegible] [illegible] איך [illegible] און [illegible]
פון [illegible] [illegible] די [illegible]
[illegible] און [illegible] א [illegible]. איך [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] פון [illegible]
און [illegible] און [illegible]. [illegible]
פון [illegible] איך [illegible] [illegible]
און [illegible] איך [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] פון [illegible]
[illegible] א [illegible] פון [illegible]
און [illegible] פון [illegible] און [illegible]
[illegible], [illegible]. [illegible] איך [illegible]
[illegible] איך [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] איך [illegible]
[illegible], [illegible] און [illegible]. [illegible] און [illegible]
[illegible]. [illegible], [illegible]
[illegible] און [illegible] [illegible]
און [illegible] און [illegible] [illegible]. [illegible] און [illegible]
[illegible] 1919 פעברואר [illegible]
[illegible] [illegible] און [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
און [illegible] [illegible] איך [illegible]
[illegible] און [illegible] א [illegible]
[illegible] און [illegible] [illegible]

2966

[illegible]

3006

[illegible]

אַז דער [illegible] אין [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
צווישן [illegible] [illegible] [illegible] - וואָס [illegible] זיך, [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] אין [illegible] [illegible] [illegible] דער [illegible] און
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אויף דער [illegible],
אין [illegible] [illegible] פֿון [illegible]. אין [illegible] [illegible] זיך [illegible]
[illegible] און [illegible] [illegible] פֿון [illegible]. דער [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] זיך, וואָס [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] זיך [illegible] [illegible] אין [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] זיך
[illegible] [illegible] אין [illegible] [illegible] דער [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] זיך [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] דער [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
אין [illegible] [illegible] [illegible]. דער [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] פֿון [illegible] [illegible] אין און [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] וואָס [illegible] [illegible] [illegible] -
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] זיך [illegible] פֿון [illegible].
אין [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]
אין דער [illegible] [illegible] וואָס און [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] און [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אין [illegible] [illegible]
[illegible] אין [illegible] [illegible]. פֿון [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. דער [illegible] פֿון דער [illegible]
דער [illegible] פֿון [illegible] [illegible], דער [illegible] פֿון [illegible]
דער [illegible] [illegible] [illegible] דער [illegible] [illegible] [illegible]
אין [illegible] [illegible] [illegible] - [illegible] [illegible] אין פֿון [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אין [illegible] [illegible]
וואָס [illegible] [illegible] [illegible] אין אין דער [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] דער [illegible] דער [illegible]
דער [illegible] דער [illegible] [illegible] [illegible] און [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אין [illegible] [illegible] [illegible]

פֿאַרנומען דער [illegible] [illegible] די [illegible] און [illegible]
[illegible] ער [illegible] האָבן [illegible] צו [illegible] און [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] דער 3ן) [illegible] [illegible] די [illegible] [illegible] [illegible]
האָבן [illegible] [illegible] אַז [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] און
די [illegible] [illegible] זיך [illegible] אין דער [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] אַז [illegible] האָבן זיך [illegible] און [illegible] און [illegible]
פֿון [illegible] די [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
און די [illegible] [illegible], פֿון [illegible] [illegible] האָבן זיך און [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible] און די [illegible] [illegible].
[illegible] פֿון דער [illegible] [illegible] האָט זיך דער [illegible]
[illegible] און [illegible] [illegible] און [illegible] פֿון די
[illegible] [illegible] זיך. [illegible] [illegible] [illegible] 7 [illegible] [illegible]
[illegible] 18 האָט זיך [illegible] דער [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] האָט [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible]
האָבן [illegible] אַז [illegible] [illegible] די [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] אַ [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
האָט [illegible] [illegible] אַ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
די [illegible] [illegible] [illegible] האָט [illegible]
[illegible] און 9 [illegible] און דער [illegible] האָט [illegible]
[illegible] צו אַ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
האָט [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] פֿון די [illegible] די [illegible] [illegible] און
[illegible] [illegible] [illegible] האָט [illegible] 2 [illegible]
[illegible] האָבן פֿון די [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], האָבן [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] צו [illegible] [illegible] און [illegible] [illegible]
[illegible] 3 און [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] פֿון [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible] און [illegible] [illegible] [illegible] האָבן זיך

זייער געבעטן האבן זיך די רשעים צעלאכט און די
שטיפער און אונטערהעלפער זייער געשמייכלט און רשעות'דיק
געבעטן. אלע די „פאלקסדייטשע [illegible]" די קליינער
צעבראכן זיך מיט געשאסן, און געהרגעט און האט
זיך פון וועלט [illegible]. אלע האבן ווען ער האט
[illegible] האט די „געבעטער" געוואגט געפאלן די [illegible]
גענומען און מאכן געבעטן צו די [illegible] דערלייזונג. די
געבעטן און מאכן פון די רשעים אויף דעם [illegible]
[illegible] און [illegible]. די [illegible] און מיטן [illegible]
און א האלבע פון מערדער, האבן [illegible]
און אלע געהאט. [illegible] טויטע [illegible]
געבראכט געווארן און [illegible] די מער [illegible]
[illegible] צוזאמען [illegible] אין די מערדער
[illegible] געווען און [illegible] געווען האבן
[illegible] געשטאנען. דורך און מער אין געשריי, [illegible] א
קינדער [illegible] פון דעם טויט די [illegible] פון מערדער
אלעמען, [illegible] זיך און [illegible]. די
מערדער [illegible], האבן זיך [illegible] און די
[illegible] און [illegible] א
[illegible] האבן [illegible]
[illegible] א [illegible]
[illegible] פון [illegible] און [illegible]
[illegible]: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] און א [illegible]
„[illegible], [illegible]" א [illegible] און [illegible]-
[illegible]
[illegible] האט [illegible]
[illegible] און [illegible]
[illegible] די [illegible] און [illegible]
[illegible] די [illegible]
[illegible] האט [illegible]

א [illegible] און ווי [illegible] צו זיין און דער [illegible]
פאר [illegible] [illegible], [illegible]
צו נעמען [illegible] פון [illegible] [illegible]
[illegible] א [illegible] [illegible] זיך און [illegible]
[illegible] [illegible] און די [illegible]
[illegible] זיך און [illegible] [illegible] און [illegible]
[illegible] א [illegible] [illegible]. [illegible] האט די
[illegible] [illegible] א [illegible] און מיט
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible] און [illegible]
[illegible] [illegible]
די [illegible] א [illegible] און א [illegible]
[illegible] האט [illegible] ווי א [illegible] און [illegible]
[illegible] א [illegible] [illegible] די [illegible]
האט [illegible] א [illegible], [illegible] א [illegible]!
[illegible] האט [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
האט [illegible] א [illegible] און האט [illegible]
[illegible], און [illegible]
[illegible], און [illegible]
[illegible] און [illegible]
[illegible] האט [illegible], [illegible]
און [illegible] ([illegible]) די [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] און [illegible] פון די
[illegible] [illegible]
די [illegible]. [illegible] [illegible] און [illegible]
[illegible] און [illegible]
[illegible] [illegible] און [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible]

לעזיג

16

נאָכער האָבן געמאַכט קאָרקאָדאַס און זיי קענען זיך אויסהאַלטן
די אָפּגעריסן, בעלעבאָטים האָט זיך אונטער געשטעלט
קאָמיסאַר און האָט זיך מיט פֿאַרמאַכטן דער יאָר וואָס
שטאָט פֿון פּאַסיר געמאַכט פֿון נאָך די פּאָליציי, וואַרשעווער
יודען צו פּאָליציי געשטאַלטן אויף די האָבן אין זיי האָבן
געפֿאַנגען שוין האָט זיך. זיך די [illegible] טאָן
[illegible] האָט די [illegible] זיי האָבן אין [illegible]
אין זיך אין פֿאָרגעלייגט [illegible]. זיי [illegible] די
זיך [illegible] פֿון [illegible] די [illegible]
פֿאַר [illegible], [illegible] האָט [illegible] און
האָט [illegible] און [illegible] זיי [illegible] די [illegible]
[illegible] די [illegible], און [illegible] האָט [illegible]
[illegible] זיי [illegible] [illegible] די [illegible]
די [illegible] [illegible] זיך [illegible] [illegible]
אין די [illegible] [illegible] [illegible], האָט
[illegible] האָט [illegible] זיך אין [illegible] און [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible]
[illegible] [illegible]: „[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]!" די [illegible] [illegible]
[illegible] די [illegible] [illegible] די [illegible] אין זיי [illegible]-
[illegible] די [illegible] [illegible] [illegible]. די [illegible]
אין [illegible] אין די [illegible] [illegible] [illegible]
אין [illegible] די [illegible] די [illegible] האָט זיך [illegible]
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אין
[illegible] [illegible] זיי אין [illegible] [illegible] אין [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 3 [illegible]
[illegible] זיי [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] די [illegible]
[illegible] [illegible] פֿון [illegible] [illegible]
זיך א [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

3406

[illegible]

[illegible]

3508

[illegible]

[illegible]

3606

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

38

26

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

דער רעדאַקס-קאָמיטעט טראָגט פֿולע פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט, אַז קיין שום (רעוויזיאָניסטיש)

דיסקוסיע-אַרטיקל זאָלן ניט ווערן געדרוקט פֿונעם ר.ק., ווײַל דער קאָמיטעט שטייט אויף דעם שטאַנדפּונקט פֿון לענינען ״בריוו הילפֿס-ווענדונג״ פֿון פּאַרטיי-אָרגאַניזאַציע און וועלכער ס׳איז געבליבן אויך בײַ אונדז אַלע-קאָמיסיע, וועלכער וואָס בײַ פּאַרטיי ניט פֿאַרלאָזן גאַנצע קלאַס דער אַרבעטער באַפֿרײַונג וועגן אַלגעמיינער אַרבעט וועלכע באַוויזן אַרויסגעבן די אינסטרוקציע פֿונעם קאָמיטעט און וועלכע ניט באַשטימט איז דער רעדאַקטאָר פֿון דער נײַער צײַטונג. טראָגן דעם וואָס וועגן קלענער טאָן אַלס, וועלכער איז צו געשריבן געוואָרן, וואָס ווײַל ניט קיין ווערט פֿאַר דער אַרבעט, ווען דער קאָמיטעט האָט אָנגעהויבן אין פּראַקטישער צײַטונג צו העלפֿן דער באַפֿרײַונג אויף צו פֿאַרגרעסערן, נאָר דאָך דאַרף וואָס דער קאָמיטעט בײַ אַן ... הײַנטיקע, אַז ווען דער טאָן וועט זײַן געלונגען צו ברענגען דעם פֿינאַנציעלן פֿון דעם גרויסן אַרבעטס-באַנק, וועלכן דער ר.ק. האָט זיך פֿאַר ווײַטער באַשטעטיקט.

דער קאָמיטעט באַפֿעלט, אַז דער ה׳ ... קאָרעקטור דאַרף גרויס געבן דאָס געלט אין רשות פֿון ר.ק. און דער לעקטאָר וואָס האָט בײַ אַרבעט אויף זײַן ווײַטער אַרבעט, אײַנגעטיילט וועגן חשבון דעם פֿאַרלאַגישן קאָמיטעט ראַטן פֿאַר זײַן טעטיקייט.

III. די פֿעדעראַציע זײַנען גרויס צו באַגריסן די נײַע געזעצער און באַוועגונג און ווײַטער ווערן באַגריסט.

דער קאָמיטעט טראָגט פֿאַר דעם באַדויערן, אַז ער קען ניט אַרויס צײַטן פֿריער וואָס די פֿעדעראַציע וועט אויסקומען צו טאָן און דאָס קען ערשט געבן צו די געהעריקע אינסטרוקציעס און גלײַך צו דרוקן רעכט צו טאָן, וואָס וועלן געפֿינען פֿאַרנעמונג.

IV. ~~די צײַטונג ווערט געשלאָסן~~ די פּרעסע וועגן ווײַטער פֿאַרזאַמלונג וועט אָפּגעלייגט אויף דער קאָמיטעט צײַטונג.

פֿאַרזיצער:

פּראָטאָקאָל-סעקרעטאַר: [illegible]

4006

פּראָטאָקאָל № 3.

ווילנע דעם 2 טן 921 יאָר.

פֿאַרזאַמלונג

פֿון דער פֿאַראייניקטער צייטונג. אונטער דעם פֿאָרזיץ פֿונעם מיטגליד ח. ש. י. שטיינשניידער, וועלכער איז אויסגעוויילט פֿאַר פֿאָרזיצער פֿון דער צייטונג, וואָס די צייטונג גערופֿן.
אויף דער צייטונג באַטייליקן זיך פֿאָלגנדע מיטגלידער: ש. י. שטיינשניידער, ח. רובינשטיין, ש. ש. פּטשאַליק, ש. הורוויץ, י. יאַפֿע, משה כהן, ש. פֿויערמאַן און פֿ. קורדמאַן.

אויפֿן סדר היום שטייען פֿאָלגנדע פֿראַגן:

1) וועגן דעלעגירן דריי מענטשן קיין לעמבערג צום ה׳ י. קורדמאַן.
2) וועגן וואָס טאָן ווײַטער מיט י. קורדמאַנס בריוו, וועלכער איז צו געשיקט געוואָרן דעם פּאָליטישער רעטונגס-קאָמיטעט.
3) וועגן באַשטימען די געשיקטע געלטער פֿאַר דער שטאָט און לעמבערג.
4) ענינים. פֿאַרשידענעס.

I איינשטימיג איז אויסגעהאַלטן געוואָרן צו דעלעגירן קיין לעמבערג דריי מענטשן פֿונעם רעטונגס-קאָמיטעט מיטגליד ש. י. שטיינשניידער און מיטגליד י. יאַפֿע צו באַקומען די אַלע געלטער, וועלכע זײַנען צו געשיקט געוואָרן פֿון אַמעריקע דורך דעם פֿאָרשטייער י. קורדמאַן פֿאַר פּוילישער באַפֿעלקערונג און צו געבן אַ רעכט צו טאָן בײַ די געלטער אַלעס, וואָס וועט געפֿינען פֿאַר נייטיק. וואָס אָנבאַלאַנגט די פּריוואַטע געלטער, האָבן זיי די פֿולע רעכט צו באַשטימען אַלע געלטער פֿון די פּערזאָנען, וועלכע פֿאָרן אויף קיין אַמעריקע. און די געלטער פֿון די מענטשן, וועלכע פֿאָרן נישט קיין אַמעריקע וועט אָנגענומען, ווי ווײַט ס׳וועט זײַן מעגלעך, דורך מעסער טיקעטס איז אויפֿן וועג ברענגען קיין פּאַלעסטינע, ווען זיי וועלן געלט ווײַטער ברענגען.
דער ר״ק. גיט איבער די נויטיגע סומע געלט, וואָס די דעלעגאַטן וועלן האָבן הוצאות קיין לעמבערג און צוריק.

II איבערגעלייענט דעם בריוו פֿון ה׳ י. קורדמאַן פֿון 1 יאַנואַר 921 יאָר טראַכט איבער דער ר״ק. דעם טיפֿן באַדויערן וועגן דעם, וואָס דער ה׳ י. קורדמאַן קלאָגט אויף אונדזער סבֿיבֿה, וועלכע זײַנען נישט אָפּהענגיק פֿון ווילנער קאָמיטעט, אַזוי לאַנג ביז אָפּגעריסן פֿון ווילנע און פּאָליטיש און געלט ווערט ער זיך פֿאַר בונדן מיטן רעטונגס-קאָמיטעט דורך די אַמעריקאַנער דעלעגאַטן

[illegible]

פון אונזער ארבעטער צייטונג.

פארזיצער

[illegible] — סעקרעטאר: [illegible]

41

פראטאקאל נ: 2.

דינסטאג 25 טן 920 יאר. [illegible]

אונטער דעם פארזיץ פון חבר רובנאוו, ווערט די זיצונג געעפנט אין 8 אוהר צו באטראכטן צו באהאנדלען די פראגען, וועלכע זיינען צו זיין געבליבן אין דער פארזאמלונג [illegible] פון קאמיטעט.

אז עס האט זיך אנגעהויבן באהאנדלען די פראגען. איז ווערן געמאכט אין זיצונג-[illegible] דער ה' [illegible] פויגס, וועלכער [illegible] [illegible] [illegible] אין דעם [illegible] קאמיטעט, [illegible] פאר [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פון [illegible] [illegible] אין [illegible] [illegible] די זיצונג.

דער [illegible] ה' [illegible] פויגס [illegible] די [illegible] און [illegible] אין [illegible], וועלכע [illegible] [illegible] דער [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible] פון די קאמיטעט-[illegible], [illegible] דער [illegible] ה' ש. י. שטיינבערגער [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible] [illegible] 8 [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. פון וועלכע [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] דער [illegible] פונם ה' ש. י. שטיינבערגער [illegible] [illegible] פויגס [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], אז עס [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פונם ה' שטיינבערגער [illegible] די [illegible] [illegible] פון [illegible] [illegible] [illegible] קאמיטעט — די [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] דער קאמיטעט [illegible] [illegible] [illegible] פון [illegible] [illegible] [illegible] פויגס [illegible] [illegible] די [illegible], וועלכער [illegible] פויגס [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פון [illegible] [illegible] [illegible] דער [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] דעם [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], וועלכער [illegible] [illegible] די [illegible] פון דער [illegible].

[illegible] [illegible] דער ה' [illegible] פויגס [illegible] [illegible] [illegible] צו [illegible] פונם [illegible] קאמיטעט, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] אין [illegible]-[illegible] די [illegible] פון [illegible] פויגס, וועלכע [illegible] [illegible] [illegible] די [illegible] צו [illegible] [illegible] דעם [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פויגס [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פאר [illegible] [illegible] די זיצונג פון קאמיטעט [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פאר [illegible] [illegible] ש. י. שטיינבערגער

42

פֿון זיינע [illegible] [illegible]: „[illegible] ווי [illegible] די קדושים", שטעלט
די קרבנות, וועלכע זיינען געפֿאַלן „אויף דעם מזבח פֿון וועלכער שטייט דאָס
גאַנצע יידישע פֿאָלק" – וואָס דאַרף קיינמאָל נישט פֿאַרגעסן ווערן!
די זיצונג ווערט געשלאָסן מיט טרערן ווען די טענער פֿון דער טרויער-מאַרש, וועלכער
פֿון שאָפּען ~~[illegible]~~ געשפּילט דורך [illegible] ווערט [illegible] פֿאַרזאַמלונג.

פֿאָרזיצער

פּראָטאָקאָל סעקרעטאַר: [illegible] ברגמאַן

[illegible] פֿון פֿאַרשלאָג פֿון דעם אויסגלײַך פֿון קאָמיטעט ח. ש.י. שטײַנשנײַדער ווערט
[illegible] רופֿן דעם נײַעם אויסגעאַרבעטן קאָמיטעט „ראַטונגס־קאָמיטעט".
[illegible] „ראַטונגס־קאָמיטעט" טרעט צו באַהאַנדלען די פֿראַגע, וועלכע וועט פֿאַרבינדן מיט דעם
[illegible] דעם פּלאַן פֿון וועלכער טעטיקייט זײַנער.
[illegible] דער גרויסער ווי־פֿאַרקלענערונג פֿון יעדער אויסגלײַדער פֿון קאָמיטעט נישט צו ערשט
[illegible] וואָס דער אויסגלײַך פֿון קאָמיטעט חבר ש.י. שטײַנשנײַדער, וועלכער צוגעגעבן אין
[illegible] אָנגעגעבן [illegible] [illegible] רעדנער דעם פּלאַן פֿון [illegible] [illegible] פֿון
קאָמיטעט. [illegible] זײַן [illegible] דאַרף דער קאָמיטעט אין זײַן טעטיקייט [illegible] דעם
נאָמען „ראַטונגס־קאָמיטעט": דער קאָמיטעט דאַרף ווערן ווי צדקה־אַנשטאַלט,
נאָר דאַרף באַזיצן זײַן טעטיקייט אויף דעם פּרינציפּ פֿון ראַטן די אומגליקלעכע
יידישע באַפֿעלקערונג, וועלכע ווערט דאָ באַשטימט אין דער ספֿערע פֿון זעלבסט־
הילפֿס־מיטלען: דער ר.ק. דאַרף [illegible] אויפֿגעבן דער הילף, וועלכע
וועט צוקומען [illegible] [illegible] צו [illegible] די נאָך באַדערפֿטיקער באַפֿעלקע-
רונג, און וואָס מער [illegible] אויפֿגעבן דער גרויסער הילף צו ראַטן די יידן,
וועלכע וועלן עמיגרירן און [illegible] דעם געלט [illegible] פֿון דער לאַגער, ביז וועלכע
צו וועלן [illegible] נויטיק אין אונטערשטיצונג. נישט אויף דעם פּרינציפּ פֿון אונטערשטיצונג
דאַרף דער קאָמיטעט בויען זײַן טעטיקייט, נאָר אויף דעם פּרינציפּ פֿון פּראָדוקטיווער
שטיצע; דער [illegible] אין דער חבר ש.י. שטײַנשנײַדער, וועט [illegible] נישט פֿיר־
שטעלן זײַנע ווערטער אין דעם זינען [illegible] [illegible] די [illegible] אין זייער
גרעסערער הילף. נאָר: די גרעסער הילף וועט געגעבן ווערן, נאָר דער קאָמיטעט וועט
קענען און וועלן פֿאַרבינדן זיך מיט דעם אַמעריקאַנער קאָמיטעט, וועלכער וועט [illegible] געבן
גרעסערע סומע געלט אויף צו שטיצן די גרויסער הילף־[illegible] פֿאַר די פּאַלעסטינער,
וועלכע וועלן אין [illegible] עמיגרירן, נאָר [illegible] נישט אויף [illegible]. אַנשטאָט ווערט
אָנגענומען דעם ח. ש.י. שטײַנשנײַדער'ס פֿאַרשלאָג.
נאָך דעם. ווען דער פֿאַרשלאָג ווערט אָנגענומען, שליסט דער ר.ק. די זיצונג מיט דעם
[illegible] [illegible], ווי [illegible] נישט [illegible] די [illegible], ווען די פּאַלעסטינער [illegible] באַפֿעלקערונג ווערט
מיט דער הילף פֿון די אַמעריקאַנער ברידער זיך באַפֿרײַען פֿון דעם שרעק פֿון
[illegible], וועלכער [illegible] פֿאַר [illegible] אין [illegible] אין שרעקן [illegible]
[illegible] קול. ווי [illegible] צו הילף, ווי נישט זײַן קיין „קול [illegible] במדבר".
[illegible] די [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] פֿון [illegible] [illegible] פֿון
[illegible] [illegible] אין ווי זיך אויף דעם [illegible] פֿון ברידער, [illegible]
[illegible] [illegible] פֿאַרבינדן, [illegible] אויף [illegible] [illegible], וועלכע וועט די
[illegible] [illegible] טראַגעדיע, ווי די [illegible], וועלכע [illegible] [illegible]

XVI 4305

פּראָטאָקאָל I‑טער.

זיצונג פֿון 20טן 9טן 920 יאָר. פּאַלעסטין פֿאָנד

די זיצונג פֿון דעם קאָמיטעט, וועלכער איז אויסגעוויילט געוואָרן אין פּ. ז. פּאָדאָליער ראַיאָן פֿון פּאַלעסטינער אַרבעטער: ח. ראָזענבוים, ש. י. שטיינשניידער, י. פֿויגל, ק. ראָזנער, ש. פֿרידמאַן, נ. כהן, ו. אַפּפּע, פּינחס קורדאַן, ע. ב. ש. ש. הורוויץ, ש. הערשמאַן.

אונטער דעם פֿאָרזיץ פֿון חיים ראָזענבוים, וועלכער ווערט אויסגעוויילט פֿאַר פֿאָרזיצער פֿון דער היינטיקער זיצונג, ווערט די זיצונג געעפֿנט.

מיט גרויס באַגייסטערונג און ענטוזיאַזם ווערט איבער געלייענט דער אויסצוג פֿונעם פּראָטאָקאָל און רעזאָלוציע, וועלכע איז אָנגענומען געוואָרן דורך דעם פּאַלעסטינער־פּאָדאָליער ראַיאָן. מיט יובל און פֿרייד ווערט אויך געלייענט די רעזאָלוציע דורך דעם פּראָטאָקאָל סעקרעטאַר פּינחס בראַנשטיין.

צוליב דעם פֿאַר אַנטוויקלונג, ווי די סאָציאַליסטישע פּאַרטייען האָבן אונדז אויסגענוצט און אונדזערע אַרבעטנדיקע ברידער איז נישט אויסגעשטעלט געוואָרן, נאָר להיפּך דאָס וואָס מיר האָבן געהאָפֿט צו פֿאַרשטאַרקן, איז אין דער צייט אונדז אַרויס דער שווערער געשיכטע־אונטער ברידער־גרויס — האָבן די אויסגעוויילטע מיטגלידער פֿון דעם פּאַלעסטינער קאָמיטעט באַשלאָסן, אַז אונטער דער לייטונג פֿון דעם פּראָגראַם אַרבעטן זאָל מען צו גיין אין נייעם קאַמף, וועלכער דאַרף זיין אונטערגעבויט געווענדעט אויף צו העלפֿן די פּאַלעסטינער פּראָלעטאַריער וואָס. מיט דער שטימונג פֿון ווידערשטאַנד שטרעבט האָט זיך דער פּאַלעסטינער ברידערלעכער גרויס פֿון אונדזערע געוויינטע פֿעלדער און יידן אונטערצוגעבן הילף פֿון די פּאַלעסטינער אָנגעקומענע אַרבעטער און מיט גרויס שטימונג צו אויפֿגעבויטע און באַפֿרייטע פֿון דעם גרויסן וועג, וועלכער האָט שוין איבער טויזנט יאָרן געדויערט און יידן אַנטלויפֿן געוואָרן פֿאַר דער לעצטער שרעקלעכער צייט, וועלכע האָט מיט זיך געבראַכט שטיקל נייער שלעכטער, אונטערדריקטע לעבן געבראַכט און דאָס אונדזער באַגריסן פֿון אונדזערע אַרבעטנדיקע ברידער, וועלכע זיינען פֿאַר אונדז תמיד געווען דער קוואַל פֿון העלף און נחמה. וועגן אונטערצוגעבן ביז דער זיצונג האָבן באַשלאָסן, אַז מיר קענען העלפֿן ווייל די אויסגעוויילטע פֿון אונדזער שטאָט, טרויעריקע לאַגער, אַז מיר זיינען נישט מער געבליבן געלאָזן אונדזער אויסגעדריקט, פֿאַרשטאַרקטער צדקה־כוח, אַז אונדזערע אַרבעטנדיקע ברידער וועלן זיין פֿון אונדז אַ מיטהעלפֿער דאָס דער „אור־הישועה“.

נאָך דער איבערלייענונג פֿון דעם אויסגעוויילטן פֿון אונדזער צוגעשטעלטן פּראָטאָקאָל, טרעט דער קאָמיטעט צו אויסשטעלן די פֿראַגע וועגן אויסנוצן אונטערנעמונג פֿאַר דעם פּאַלעסטינער קאָמיטעט.

4.

44

געהאט קלאפן, קינדער. אזוי האבן שוין, נאך וויסנדיק, געוואוסט אויף צוועק קאר אזא וואפן קען
פון צווייטע אויגנבליק. ווי נור האבן זיך נאכגעיאגט צעוואלגערט צווישן די פרעשנוויקער געפאלן פון
פראסקוראוו קיין פרעשטן נאך צורען טראקט, נאר צוליב צרפטר, און אלמעטס זיך אפגערעדט,
אנגעשטעקט זיך. וואו ס'וואלט צו קינדער. די פויערים פליגן געוואלדיק זיי אנטווען די שטיבער
פון די בשונדרס. אזוי אויך אלזא האבן די פרעשנוויקער אויסגעהרגעט און טשאכער צעשפרייט
די אודישע פאמיליעס, און צוזאם האב און גאס האבן צעמאכט די ארטיקע פויערים. אט אזוי
איז געשעהן אין מאזעוויטש, רייקאוויטש און א.וו. - אלזא, גלייך פויליש קאוואלער האבן זיך
די פרעשנוויקער צעוואלגערט איבער דער שטאט, צעשטערט שאסטעלעך איבער די גאסן און איבער
די וועגן, וואס פירן פון דער שטאט אין דארף ארויס. נאך די צווייטיק פרעשנוויקער ווערן אנגע-
קומען די גוואלד מלחמה. די אידן זיינען נאך געווען אין הויז-הערבסט, ווען די מלחמה זיינען
אנגעקומען. אוועקגעגאנגען זיך אהיים צו זייערע פאמיליעס און נישט אנבייסנדיק פון דעם
תענית, האבן זיי זיך גערייצט לויפן מיט די ווייבער און קינדער איבער די גאסן, זוכנדיק א וועג
וואו צו לויפן. די אומגליקלעכע איז נאך געלאפן אויף אויבן צאפ. שפעטער אבער מיט פונקט
האט זיך שוין גערעדט. די פרעשנוויקער האבן צעוואלגערט הויזער און גערויבט מיט טויטן, וואו
ס'צוויי קרבנות שטארבן צווישן פעטי. די טויטן אפן, און די שטיבער צעבראכענע פאמיליעס און אנגע-
הויפטער הפקר, און איבער די גאסן לויפן אידן, ווייבער, קינדער פון איין גאס אין דער אנדערער
נישט געפינען קיין וועג אויף ארויס. א טויט-שרעק אויף די פנימער. אט-אט וועט מען קומען.
און שפעטער אויפגעהאלטן זיין. און די פרעשנוויקער גייען און די אונטערשטע גאסן אויך.
רוהיגט אויף די פערד, מיט די אנטבלויזטע שאשקעס און מיט די באגאזשן אין די הענט,
האבן זיי געטריבן די אידן אין די שטיבער ארויס. ס'איז נאך געווען קיין אנדערע ברירה, ווי
אונטערצוגעבן זיך און ארויס גיין אין די שטיבער, פארקוילעט די טירן פאר א שמירה און
ווארטן... טראכן! טאראך! האבן אנגעהויבן צאגן די ביקסן און אלע זיך שטעלט ווען אין
דארף. ס'איז שוין אויסגעהרגעט געוואָרן טשאכער אידן, ווי ס'איז קלאר געוואָרן נאכדעם
א טייל יונגע פויערים האבן אין גרעסטן אויפן דארף, שטעלנדיק די אידן צו א טשאטן.
האט מען דער שטאט שוין. צוויי צעפאלן - פוגשוויקער און צעלבניקער. און ערשטן וואלגן
אנטשטאנען פאליאקן און אין דעם צווייטן - אוקראינער. א טייל פאליאקן האבן ארויסגעלאזט
די אידן אויף א וועלט; נאר צעמען האבן זיי אפגעזאגט די אידן, ווארט די פרעשנוויקער
זיינען הינטער יונגעקעלן אין דארף און פארטיק קולטורע די פויערים נאך ארויסצולאזן די
בשונדרס. און אויב יא, וועט מען זיי אויך דאס זעלבע טאן.. די אוקראינער האבן לכתחילה
נאך ארויסגעלאזט זיי. און שטאט איז געווען אז ביי אהין האבן זיך געצויגן גאנצע משפחות
פון יונגע פויערים און פוילישע אויפשטענדלער צו מאכן זיך א טויט. אלס זיין א
ציגער זייער טשאכער קאזאקן אנגעגאנגען איבער די שטיבער מיט א געוועט און די הענט

4405

די נייסטע גזירות. אויסער האָבן זיי געגרינדעט, אַז מאַכן אַ פּאָגראָם. אויף אונדז גרייט אַנדערע אויסצוגן, אַלפּוסן
פּרנסה, און וואָרעם, האָבן זיי געדינגען, - אַז אין וואַלד וואָלט מען זאָגן געקאָנט אַפּילו מאַכן, איז מען זאָגן
אַז אַ שאָטן אין געפּינט זיך אונטער די וואָפלונג פון זייער דערצייל אין באַהאַלטן, וועלכע זיינען
געפּאַקט מיט גראַמען. אַ טייל שטעט איז אונטער אויפּאַלס פון סאָלדאַטן האָט באַהויפּט געוואָרן.
נאָך ס'איז געווען אַ סך אַפּיקורסים, זיי האָבן ניט געגלייבט דעם קאָמיסאַר. און צו דערצו איז אַ
גערופן אַלע מאָל נייע שרעקלעכע צייטן פון פּראָסקוראָווער שחיטה. אַ נאָרוועגיש פון אַ גרויס
האָט געהערשט אין שטעטל. איבערהויפּט אומגליקלעכע איז געווען די יוגנט. קיינער האָט זיך ניט
באַשעפטיקט מיט זיין אַרבעט. דערציילן אַלע מאָל איז געווען אין אַ שיעור. אַ טייל האָבן אויך
יעדן פּאַל פּאַרפּאַקט בעט געוואַנט און טירער אָפּגעזין אין באַהאַלטן אין די קעלערס. אַנדערע האָבן געמאַכט
ווינע און קינדער אין וואַלד אין די נאָענטסטע דערפער. די פירער פון דער קהלה האָבן דערוואַרט צונויפגע-
נומען אַלע איבעריקע שטעטל פּאַס קאָמיסאַר. דעסטעס, וויל אַ טייל איז געווען איבערצייגט, אַז פאַר
געלט וועט מען זיך ניט אויסקויפן. והראיה, פּראָסקוראָוו. דאָרטן האָט קיין געלט ניט געהאָלפן.
צווייטנס, אַ סך פּאַרהאַרטעוועטע אויך האָבן ניט געוואָלט געבן קיין געלט. זיי האָבן זיך ניט
פאַרגעסטעוועט, אַז מ'וועט פאַר געלט קויפן הרגענען מענטשן.

אויף צאָן איז ... אין אַנדערן. דער קאָמיסאַר דערווייל איז אויפן אַ פּאַלעסטינע. דער פּאַסט
זיינער איז אַ קליאַק, אַ אומגעפאַרדערט שונא - ישראל. ער האָט דערציילט אין שלעכטער,
שלעכטער מענטשן, אונדזן-פּראָוויזאָרס. אַ גאַנצער בלאָנדער מיט אַנטיקום. אומיטן אַ וואָרלינג פון אַלע
קלוגער האָט זיך געפונען דער קאָמיסאַר. מאָנטיק פּאַרנאַכט, 17 פעברואַר, אַלץ פּינף אַ זייגער,
זיינען אַריינגעפאַלן אין שטאָט אַרויף צוויי בויסטער, וויינט אונדז אַלץ אויסגעהאַלטן. זיי זיינען צוגעפאָרן
צום קאָמיסאַר, - און קאָלץ צו ערגע זיך אויסגעקירעט. מ'האָט ניט געוואוסט, ווער זיי זיינען. מ'האָט געטראַכט
אַז זיי זיינען פון די סטראַזשניקעס, וואָס דער קאָמיסאַר האָט אויסגעבעטן. און פּלוצלינג פאַרן
אַריין דרייסיק סטראָשוויקעס, געשאַפט איבערן שפּאָר, גלייך צום קאָמיסאַר. און דער צווייטער איז די
אונדז געווען דער פּאַרצייכער פון דער קהלה, סאָלינער. דער קאָמיסאַר האָט אים געזאָגט: „דאָס איז
סטראָשעוויקעס" און מיט געקומען. ער איז אָנגעקוואָנגען, ש. סאָלינער איז געקומען אַהיים שטאַרק
צעבראָכן. „לאָמיר געבן דעם קאָמיסאַר און פרעגן וואָס געט." - האָט אים געזאָגט דיינער.
„מיר האָבן ניט וואָס צו געבן, מיר באַדאַרף איך שינקן לעבן. מ'וועט זיין ניט, אַז איך
וועל געבן געלט?" - „וואָס צו-זיין מאַכן מיר טון?" - „וואַרטן אויפן טויט." - איז
געווען דער ענטפער פון סאָלינער. ער איז שטאַרק געווען געראָטן. „טאָ לאָז זיך אַרויס און
קוקן אַרויס!" - האָט אים געמאַכט דיינער. „ס'איז אָבער טאַקע ניט קלוג." דער טאָג
האָט מען אין פּאַלעסטין גאַנץ טרויעריק געלעבט. זיי האָבן גוט געדענקט, ער זאָל אַוועקגעכאַפּט
קיין דעם שונא די הייזער און ראַבעריען האָבן אויף זיי. פּאַרנאַכט, ווי ווייט זאָגן האָבן
די אונדזן מיט פייטער טערן געוואוסט אויף די הרוגים פון פּראָסקוראָוו. אַלץ האָבן זאָגט

פּד

נאָך צוזאַמענטרעפֿן טויזנט רובל. נאָך מיט צוויי וואָכן צוריק האָט דער קאָמיסאַר געפֿאָדערט
פֿון דער קהילה, אַז זי זאָל אים געבן 10,000 רובל אויף צו האַלטן די מיליציאָנערן. די קהילה
האָט דאָס ניט וועלנדיק ערפֿילט. ציליק וועט האָט די קהילה געמוזט די סאַמער און באַשטימט
איינציקע מיטגלידער און פּריוואַטע פּערזאָנען צונויפֿגעזאַמלט דאָס געלט. צום אויסגעבן וואָרט האָבן
ערהאַלטן צום גלשוואַק אַ טעלעגראַמע פֿון פּראָסקוראָוו, אַז דער זשיטאָמירער באַטאַליאָן שוואַרצשער אויפֿשטאַנד
איז צעשטערט. די מיטגלידער פֿון דער קהילה האָבן געהערט, אַז ס'שמעקט מיט אַ פּאָגראָם. צוליב דעם
נאָר האָט אַנדער ג. צעטראָגט אַ. בויגער, אַז ס'גייען אויף פּראָסטן 700 הײַדאַמאַקעס. אַגב האָט
אים אַריבערגעגעבן אַ באַקאַנטער מיליציאָנער. אַ. בויגער האָט אויפֿגעוועקט דעם פּרעזידענט סאָלאָמאָן
דעם וואָלף. פּרעזידענט דערמאָנט, כדי אויפֿצופֿאָרשן די זאַך. דער קאָמיסאַר איז אין דער היים ניט
געווען. זיי האָבן אויסגעפֿונען דעם אַדרעס גאַלאַוואַ וואָלאָוואַלסקי (Вишавский) ערגעץ אויף אַ חתונה
ווײַטער טאָג-שטוב, האָט ער זיי זאָגן געווען, אַז ס'גייען קיין פּראָסטן עטלעכע הונדערט מאַן,
נאָר פּעטליוראַס אָבער, אַז ס'וועט גאָרניט זײַן. דאָס האָט זיי ניט באַרויִקט, און זיי האָבן באַ-
שלאָסן צו פֿאָרן אין דעם זעלבן פּאָראָנט, וואו ס'האָט זיך געפֿונען דער קאָמיסאַר, צוזאַמען. געפֿאָרן
זײַנען זיי ניט, ווײַל דער קאָמיסאַר האָט באַצאָלט קומען 6 אַ זייגער אין דער פֿריִ. געזאָגט האָט דער
קאָמיסאַר אַז ... ס. סאָלאָמאָן, אַז ער האָט גאָרנישט פֿאַר די פּאָליאַקן, און דערפֿאַר פֿאָרט ער קיין פּ.
איינצוזאַמען קיין פּראָסטן 25 סטראַזשניקעס. די הײַדאַמאַקעס וועלן געבן אויף דער שטאָט. וועלנדיק ניט
וועלנדיק האָבן זיי געמוזט וואַרטן אויפֿן קאָמיסאַר, וועלכער איז געקומען אומגעריכט מיטאָגן
אַרום האַלב אַ זייגער צוויי צו. אים געגאַנגען אַ. בויגער און ס. סאָלאָמאָן. זיי האָבן אים געפֿרעגט,
צי ס'איז אמת, אַז ס'גייען אַהער סיטשעווניקעס. ער האָט אָפּגעלייקנט די ידיעה, ער האָט זיי
באַרויִקט, ס'וועט זײַן שטיל. ער האָט צוגעזאָגט טעלעפֿאָנירן קיין פּראָסקוראָוו; אַז קיין
אים אין ראַיאָן איז שטיל און ער וועלט זיך ניט אין קיין הויף. ער האָט געבעטן אַנצאָגן די
אידן ניט מאַכן קיין גרויזאַמקייט. ס. סאָלאָמאָן האָט אים צוגעזאָגט צו געבן אַ מתנה אַ פּאָר
הונדערט. ער האָט זיי געדאַנקט. ער איז רויִק מיט אַ געפֿילן שטיל געשטאַנען און געוויינט
אין די אויגן. זייער הויפֿן געדרונגען זיך צו דער טיר פֿון וועגן און געשמועסט. דאָס
זעלבע האָט געהערט דער גאָלאָוואַ, וועלכער איז צום סוף ווידער געקומען. סאָלאָמאָן מיט בויגערן האָבן
באַרויִקט דאָס שטעטל. ס'האָט זיך געוואָלט גלייבן, אַז ס'וועט ניט זײַן קיין פּאָגראָם. איבער-
הויפּט זייער ערנסט האָט געשטימט דעם וואָרט ס. סאָלאָמאָן. „ס'וועט גאָרניט זײַן, באַרויִקט אײַך!
איך גיי ערשט פֿון קאָמיסאַר. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אַז עס וועט זײַן שטיל." — דאָס האָט
ווידער מאָל איבערגעזאָגט סאָלאָמאָן. אין דער עולם האָט געגלייבט און ניט געגלייבט: די גלויבערס
האָבן געהאַלטן אין איין טענהן, אַז ס'וועט ניט באַ אים צו מאַכן אַ פּאָגראָם, ווײַל זינט ער
איז געקומען אויף דעם פּאָסטן, האָט ער געמאַכט: אַ 100.000 רובל געלט געשטעלט, ער איז טאַקע
אַ שונא ישראל, אָבער צוליב פּרנסה טוט ער אַלצדינג, מיר פֿאַרהיטן אונדז פֿון אַ פּאָגראָם.

Из материалов редакции

К. 2

Получено 2 июня 1920
II-ая часть - 20 июля 1920

4508 1178

21/VIII 921

№ 21

1.

Фельетон Под. губ.

Информац.-Стат. От[illegible] 192 г. №

דער פאגראם אין פאלעסטינא

(דעם 17 פעברואר)

([illegible] פון סטודענט [illegible] פון פאלעסטינא)

[illegible] דעם שולדיגן דעם הויפט-[illegible] פון דעם פאלעסטינער פאגראם, וואס איז זיך [illegible] אויף זי פסח, ווי האט פאסירט דעם 11 יאנואר 1919, שבת, דעם 11 יאנואר, האט דער ארטיקער [illegible] פון דעם אינפארמאציאנס-ביורא, [illegible] צו [illegible] צו דער אידישער באפעלקערונג, און וועלכער ער האט דערקלערט, אז די אידישע באפעלקערונג [illegible] און די [illegible] [illegible] און די [illegible]. [illegible] האט ער [illegible], אז די אידישע באפעלקערונג [illegible] קיין שטיצע ביי דער מלוכה, און [illegible] פון די [illegible].

אזא פראוואקאציאנער [illegible] האט שטארק אויפגערעגט דאס גאנצע שטעטל, און די ארטיקע קהלה האט אין א [illegible] צו שיקן פראטעסט און וועגן דעם [illegible] דעם [illegible] פון [illegible] - [illegible] האט די [illegible] און דערקלערונג ער האט זיך [illegible], [illegible] סוף - כל-סוף האט ער דערקלערט די [illegible] פאר [illegible]; און אין [illegible] האט ער שטארק [illegible] אויף די אידן. איבערהויפט איז דאס געווען אין [illegible]. [illegible] האט ער געזאגט [illegible] פאלגענדעס: "די אידן [illegible] אויף [illegible] מיט [illegible] טויט [illegible] און [illegible] אויף זיי [illegible]." שפעטער, דעם 15 פעברואר, ווען אין ירושלים איז פארגעקומען [illegible], איז קיין פאלעסטינא [illegible] 20 [illegible] פון דעם 8-טן [illegible], וועלכע האבן [illegible] דעם [illegible] אין ירושלים זיך דערקלערט [illegible] פון דער [illegible], [illegible] און [illegible]. דער פאלעסטינער [illegible] - קאמיסאר, [illegible], האט [illegible] זיך [illegible]. דער אידישער [illegible] [illegible], האט [illegible] דערקלערט, אז ער [illegible], ווען די ארטיקע [illegible] [illegible], [illegible] האט ער זיך נישט, ווייל שבת, האט ער [illegible]. [illegible] און ביי די אידן נישט. א גאנצן טאג איז דער קאמיסאר געווען אין גאס, [illegible] זיך צו [illegible], [illegible] "[illegible]". [illegible] און [illegible] פון דעם [illegible] פאגראם און ירושלים. דאס גאנצע שטעטל האט [illegible] ווי אין א [illegible], [illegible] פון ירושלים און [illegible] געהאט פאר דעם [illegible]. [illegible] האט זיך דער ארטיקער פארזיצער פון דער קהלה, ש. [illegible], [illegible] מיט דעם קאמיסאר, וועלכער האט [illegible], אז אין פאלעסטינא [illegible]. נאר [illegible] האט ער [illegible]. [illegible] האט דאס גאנצע שטעטל זיך [illegible] און [illegible]. דער פארזיצער האט וועגן דעם [illegible] [illegible] דעם [illegible], און די [illegible] האט [illegible]. די קהלה

אַרײַנצופֿירן שפּײַז-פּראָדוקטן, װײַטער מ'ר פֿלעגט ניט דערלאָזן. די קהילה איז אויך דערמיט ניט אײַנגערעכנט, און די שנאה צו אונדז איז געװען שטאַרק.

און דערום פּאָגראָם האָבן אַלע בעלי-בתּים באַשולדיקט די קהילה, דערפֿאַר װײַל די האָט אומזיסטיק אָנגעװענדט אַ פּראָטעסט געגן דער „אַקציאַ“ און טעלעגראַפֿירט װעגן דעם אין נאַציאָנאַלן סעקרעטאַריאַט. און איבער הויפּט זײַנען זיי געװען אויפֿגערעגט אויף די „פּראָװינציעלע – „צײַטן די סאָציאַליסטן איז געװען דער גאַנצער אומגליק“. די באַלעבאַטים זײַנען צעשטערט און די קהילה זײַנען געװען אַלע אומגעזעצלעך, אַז נאָכן פּאָגראָם האָט פּאַקטיש די קהילה אויפֿגעהערט צו עקזיסטירן. אַ טייל פֿון די מיטגלידער האָבן געפֿונען פֿאַר נייטיק ניט װאַרפֿן זיך שטאַרק אין די אויגן דער באַפֿעלקערונג. אויך פֿאַרצײַטיקע האָבן אַפֿילו אײניגע אויך זיך אָפּגעזאָגט דערפֿאַר, אַז געװאָלט זיי באַצאָלט אַלע אויסגאַבן דער עטאַפּ, װי באַלשעװיקעס. אין פּאָגראָם-קאָמיטעט איז ניט אײַנגענומען קיין איין מיטגליד פֿון דער קהילה, און װען ניט די פּאַרטייען פֿון די אַרומיקע שטעטלעך, װאָס זײַנען באַשטאַנען אויסגעצן פֿון יונגע לײַט, װאָלט גאָרניט געװען אויפֿגעקומען אַלע 13 פֿאַר=שטערן דעם שרעקלעכן אומגליק פֿונעם קלײנינקן שטעטל.

אין פֿרושטין װאוינען זיך <u>2000</u> אידן (פֿאַרן פּאָגראָם).

פּאַרצעל-יסטמעטשער הרוגים אין פֿרושטין – 400, מע קען אָבער רעכענען צװײ-500, אויסער דעם – 120 פֿאַרװונדעטע.

ווארשע האט מען ניט געטאנט, ווייל דאס וואלט געווען געפירט צו זיין באפרייאונג - א סך פליטים האט דאס געבראכט. געצייגט האבן די אוקראינישע פארשטעהער נאך גרויס. מאסנגעם.
און נאך דיינאמיט פון דעם דריטן טאג, ווען זיי זיינען געקומען קיין פראסקוראוו, איז דער ברייטשאפט געווען פון אן אוקראינישן מיטארביטער פון ד.ק. וועלכער האט נקמה גענומען פאר'ן טויט פון זיין צייטן און זיין שוועסטער, וואס זיינען געפאלן בשעת'ן פראסקוראווער פאגראם.

די צוזאמענשטעלונגען אויפן פאליטישן געביט צווישן די פארטייען און די צדקים, ציוניסטן, צווישן די בעלי־בתים און דער יוגנט, האבן זיך אין פראסקוראוו ארויסגעוויזן אין דער צייטווייליקער צייט, ווען אין אלע אנדערע שטעטלעך, ד.ה. פון דער מסורה רעוואלוציע אן, ווען די זעלבסטפארוואלטונג האט אנגעהויבן ארויסצוברענגען און אלע קלענערע מקומות. א סך ערים האבן אוועקגעלייגט צעקאקער ציונימאן, לאפאטין און קיינער אויפצו= שטעלן די ערשטע קהלה, וועלכער האט געפירט און דער גאנצער צייט פון איר עקזיסטענץ א שטארקן קאמף מיט די אנטי־רעליגיעזע יידישע פונעם שטעטל. די סטאטוט־פראגע איז געווען די שפראך־פראגע. די קליינע הענדלער און די אמאליגע ברזל־סוחר האבן בשום אופן ניט געקענט פארשטיין, וואס די קהלה פארנעמט זיך מיט דער פראגע. זיי אלע האבן זיי געוואלט דערהאלטן און אויסט ספעקולירן. די ערשטע קהלה איז געקליבן געווארן ניט אויסגערעכנט פון פארטייען. אנדערש איז געווען ביים קלויבן די צווייטע קהלה אין לעצטן פערטל פון יאר 1918. געקומען האבן צווישן זיך צוויי פארטייען ציוניסטן און פאראייניגטע. די מערהייט אין דער קהלה האבן באקומען די ציוניסטן x) און דא האט זיך אין דער קהלה צעפלאקערט א פאליטישער קאמף, איבער וועלכן די סטאטוטן פון דער קהלה איז געווען אונפאסיקאר. די סטאטוט־פראגן זיינען געווען: די שול־פראגע, די באציאונגען צום נאציאנאלן סעקרעטאריאט און א.וו. צוליב א מערהייט, האבן די ציוניסטן ניט געוואלט נאכגעבן אויף זיך די אחריות און אנפירן מיט דער שפראך־פראגע. מיט קיין פראקטישער זאכן האט זיך די קהלה ניט פארנומען און זי איז נאר געווען א טריבונע פאר די פארטיי־רעדנער. און די בעלי־בתים האבן זיך באצויגן צו איר מיט גרויסן אומצופֿרידן - "אז אונז זאל פראווען מיט דער שטאט, וועט עפעס ווערן". אזוי איז די קהלה אויסגעשטאנען ביז וואנען עס האבן שוין ארבעטער געהערט. אום וויינטער 1918/19, ווען די ספעקולאציע אויף תבואה און סחורה איז געווען שטארק גרויס, האבן אייניקע תבואה־הענדלער און פשוטע סוחרים געוואלט אויסנוצן די קהלה, נאמענטלעך קיין איר ארויסגעבן אויף ארויסצופירן און ארויסצופירן תבואה, ווייל די קהלה האט געהאט דאס רעכט

---

x) פון 17 מאנדאטן האבן די ציוניסטן געהאט 10, די "פאראייניגטע" - 6, אומפארטייאיש - 1.

אים געשאסן פון א רעוואלווער. די ערשטע מעדיצינישע הילף, האט אים געגעבן דער דאקטאר ראפאפארט (וועלכן די קאמענדאנט קרולה האט געשיקט קיין פרושטאן העלפן די פארוואונדעטע פונים פאגראם), סטודענט סאלאמאנזאן און דער פראוויזאר שאפיר. דאקטאר ראפאפארט און סאלאמאנ=זאן, ווי אויך עטליכע פון פראסקראוו, זיינען דערשאסן געווארן פון די פעטליורעוועס און זייערע לייכן אויך געבליבן אויף פראסקראוו. דאקטאר ראפאפארט האט דאסוקין די גאנצע צייט מיט דרפאלג גרהייזט די וואונד. נאר זיא האבן די באלשעוויקעס פארנומען פראסקראוו, און קיין פרושטן איז ארויסגעקומען 15 לאגער-ארבעטערס. די אידישע דעפוטאציע האט געפאדערט פון דעם נאטשאלניק צו ווערן ארעסטירט דאסוקין. ער האט עס געמאלדט ערפולן. דאסוקין האט געפאלט אמוסגעלאזן זיך פון דעם ארעסט מיט אלע אמטן. ער האט געשיקט צוזאמען מיט פאגראם-קאמיטעט און אים פארגעלייגט 30.000 רובל אויפן קינדער-היים, וואס איז אויפגעשטעלט געווארן דורכן פאגראם-קאמיטעט; איינע פון די קינדער האבן אים געוואלט נעמען אויך ערבות. ס'האט גאר נישט געהאלפן. שפעט אין דער פרי האט מען אים פארשאפט אוועקפירן. דאס גאנצע שטעטל, קליין און גרויס, איז געגאנגען לייען, ווי מען האט אים געפירט. פאלציעס ווייזט זיך אלוס, אז דאס. ווען ער איז האט געפאלט ביים נאטשאלניק אים איבערלאזן אונטער א היפ-ארעסט. ווי אין יעדע, האט דאס גאנצע שטעטל, מיט היסטערישע אויסגעשריען-געוויין און געפאדערט ביים נאטשאלניק נישט איבערלאזן דעם תליין. „זיינע גאלדענע קינדער האט ער מיר געהרגעט!" - „ער איז אין פאטער'ס טבח"
„דעם איינציקן באשיצער פון אונזער אומגליקלעכן שטעטל איבערלאזן! נעם אים צו, און קיין ווייטער זאל ער זיך נישט אומקערן!" - בכלל איז געווען דער ערשטער אויף דעם פרעץ, א טראגט גרטאן, - און שלעכט דאפעלט אים פון דאלע די קיין פראסקראוו. א פליינץ-געשריי האט זיך ארויסגעריסן פון אלע אידישע הערצער. און דאלע האט מען אים דאגעלט מיט צופרידענע אויסגעשריען קיין פראסקראוו. דערוויל האט מען באשלאסן צו שיקן צוויי אידישע פארשטייער מיט תחנות פונעם גאנצן שטעטל, צו זיין באצייגן פון דער פראסקראווער מאכט אים, דאסוקין, 13 סיון. דאס אלעס האט געדויערט א טאג. דאסוקינ'ס פלאן האט נישט געדינעט. די האט צוזאמנגענומען תחנות פון די פוילישע פוררים, אז ער, דאסוקין, איז אן ארבעטער מאן. די האט אונטערגעקויפט צוויי פוילים, אז זיי זאלן ערזלט זאגן, אז ער איז דעם טאג גאר אין דער היים נישט געווען. די פראסקראווער טשערעזוואיטשאינקעס האבן אויך אונטערגעשטיצט זיין ערקלערונג און געוואלט אים נעמען אויך ערבות. און פראסקראווער ק.ד. האבן געקראגט צוויי בריוו. זיין פרוי מיט איר שוועסטער און די אידישע פארשטייער. דער אויספארשער פון ק.ד. און איינער מיט געהילפס האבן באשלאסן צו מאכן א גענויע אויספארשונג. די אידישע פארשטע=הער האבן געפאדערט תיכף נאכן געבוט ערזלט אים ארויסטראגן און ארעסטירן. לאנג

ווען די געשעפטן פון די פּראָוואָקאַטאָרס זיינען געוואָרן שלעכט, און די באָלשעוויקעס
זיינען צוגעגאַנגען נאָענט צו פּראָסקוראָוו, איז דער קאָמאַנדיר, פאַרשטייט זיך, אַנטלאָפן גע=
וואָרן. נאָר שפּעטער אַרויס, ווען ס'האָט זיך געזעצט, אַז די פּראָוואָקאַטאָרס פאַרשטאַרקן
זיך, איז ער פון דער פּאָליציי ערשינען און שטאַרק, באַוואָפנט מיט אַ באַגלייטונג פון מיר אייגן, אַ חוץ
די יונגע-באָלשעוויקעס, (ס'וואָלט כדאַי געווען זיך אָפּצושטעלן אויף די באַציִונגען, וועלכע
האָבן געהערשט. אין שטעטל נאָכן פּאָגראָם צווישן דער יוגנט און די בעלי-בתּים. ווייטער,
איז אָבער ניט דאָ דאָס אָרט) געקליבן זיך פאַר זיי, אַז, ווי ער האָט געהערט, ווילן
אים די אייגענע דערהרגענען. אין פּאָגראָם איז ער ניט אַלצייט. ס'איז ניט געווען אין אים
באַלאַנגט. ער וויל גאָט לויבן מיט די אייגן און א. וו. און ווי נאָר די באָלשעוויקעס
האָבן גענומען פּראָסקוראָוו, איז פון אים קיין זכר ניט געבליבן, ער איז אַוועק אין די
אַרומיקע דערפער.

גאָר אַן אַנדער טיפּ איז געווען דער צווייטער אָנפירער פון פּאָגראָם, באָסיוק.
צוואַנציק אַ געוועזענער אוניפאָרמ'ניק, פלעגט ער טראָגן אַ מערסער אונטער דער פּאָליר. ער
פלעגט קיין מאָל ניט אָפּן אַרויסטרעטן, נאָר אַלץ אָפּטאָן אונטערוועלטס. ער האָט קאָ=
שטענדיק פּינקט געהאַט אייגן. נאָר געווען איז ער אויף זיי להכעיס ווייניק פון דער, אַבֿיוואַיי
אַן. און דאָ האָט ער געהאַט אַזאַ מערקווירדיקע זאַך צו זיין אין זיי. ווי דאָ געוואַלד
פון דער אינפּראַצאַציע. קורץ, האָט ער אָפּגעוואַרט געמאַכט קיין פּראָסקוראָוו, אַז דעם
15 פעברואַר האָבן 12 אָגענטן באָלשעוויקעס פאַרנאָמען דאָס פּאָסט-הויז, ד. ה. טעלעגראַף
און אַלויפּסטאַנד. פרושטין האָט ער דערקלערט, אַלס אַ נעסט פון באָלשעוויקעס, וועלכע מען
דאַרף פאַרטיליקן. אַזוי האָט אויסגעגעבן אונטער לעסאַבאַי, אַ באַאַמטער פון דער
אַלגעמיינער שפּיץ-אַפּאַראַט. מאָנטאָג, דעם 17 פעברואַר, האָט מען זיך אין פּראָסקוראָוו
דערוואוסט, אַז קיין פרושטין זיינען אַוועקגעגאַנגען הונדערטער צו מאַכן אַ שחיטה. אַ
סך מענטשן האָבן טעלעגראַפירט וועגן דעם אין פרושטין, נאָר אַפילו אין טעלעגראַמע איז
ניט דערהאַלטן געוואָרן. און ער איז דאָך געווען דער נאַטשאַלניק פון פּאָסט און טעלעגראַף.
און שפּעטער האָבן זיך קליינע שטאַרקע קלאַגן, אַז דעם 18-טן אין דער פרי איז דערהאַלטן
געוואָרן פון פּראָסקוראָווער גאַרט אַ טעלעגראַמע אָפּצושטעלן די שחיטה, נאָר ער, באָסיוק, האָט
זי ניט איבערגעגעבן דעם אַטאַמאַן. דאָס גאַנצע שטעטל, ווי אויך מיר, האָט אים - און נאָר
אים - געהאַלטן פאַר דעם הויפּט-אָנפירער פון דער פרושטינער שחיטה.

דאָס האָט זיך אַרויסגעוויזן פּערזענלעך ביים אַרעסטירן באָסיוקן. דער קאָמיסאַר
זיינער איז אַנטלאָפן. באָסיוק האָט ניט געקענט אַנטלויפן, ווייל ער איז געווען פאַרוואונדעט.
צוויידיק אין שווערער באַציִונגען מיט דער פּויער קלאַסע, די אַרומיקע דאָרף-דעלעגאַציע,
האָט ער זיך געגעבן אַ פּאַטש דערמיט אַ געשאַפן אין גאָרטן. איך זיך האָט אין

4808

דײַטשן, אַז די הױפּט-אָנפֿירערס פֿון דער שחיטה זײַנען געװען דער קאָמיסאַר זימער, באַסטיק
און אײַװען קאָפּלאָװיטש, אַ צאָרפּס-לערער. זײ האָבן אָרגאַניזירט די הײַזלמאַקערס קעגן
פּאָלשטין, זײ האָבן צונױפֿגעשטעלט אַ צעטל פֿון די אַקטיװע פּאַרטיזאַנען. אַ סך סחורה-מאַנופֿאַקטור,
גאַלאַנטערײַ, שטאָט-אַפּציעס זײַנען פֿאַרבליבן בײַם קאָמיסאַר. דער לערער איז געװען דער שרעק
און דער גאַלאַװע װאָלאָװסקי פֿלעגן אָפֿט זאָגן אײנעם א. זילבערמאַן נאָך דער פּאָגראָם.
„און אַ גרױסן װאָגן צאָרן מען אַ גוטן אױסהאַקן, כּדי ס'זאָל װערן פּטור. ס'האָט שױן זאַגאַ
זאָגן אַ „פּראָסטער" און שטעטל. געדרעשט האָט מען נאָך אױסהענגען 18 פּאַלעשוקעס", - אַז
אַזױ פֿלעגן זײ צװישן זיך שמועסן די צײַט אין הױף.

אַ פּאָר װאָכן נאָכן פּאָגראָם, פֿרײַטיק פֿאַרנאַכט זײַנען פּלוצלינג דערשינען אין שטעטל
פֿיר הײַזלמאַקערס אױף פֿערד מיט לאַנגע ביקסן. זײ זײַנען גלײַך צוגעפֿאָרן צום פּאָגראָם-קאָמי=
טעט, דערצײלט אים, אַז ס'דאַרף אָנקומען אין שטעטל דרײַ הונדערט הײַזלמאַקערס צו מאַכן אַ שחיטה
נאָך אַמאָל. ער װעט זײ געבן צוריק טױזנט רובל, װעלן זײ אַפֿשר ניט אָנקומען. מען האָט
אים געקױפֿט אָנשטאָט, אַז דאָס איז געװען אַ רײנער פּראָװאָקאַציע, אַז זײ האָבן פּשוט געװאָלט
קריגן טױזנט רובל. נאָך די שטראָף פֿון דער אױסערער באַפֿרײַונג איז געװען אַזאַ, אַז זײ
האָט ניט געקענט רוהיק אײַנשלאָפֿן פֿאַר די לאַגער. נישט געדענקט דאָס צאָרן און
פֿאַרגעסנדיק דעם שבת קודש, האָבן די ייִדן זיך אָנגעהױבן צו די קלױסטערס. אױף די
בױדעמער, גראָבן אין די פֿעלדער, דערפֿאַר. אין די לאַגערן פֿאַר די פֿאַרװאַלטער פֿונעם
פּאָגראָם האָבן זיך צונױפֿגענומען אַ סך פּלױטן, מײַזלעך, קינדער, נאָך דערפֿאַר, װײַל זײ
האָבן געדרונגען, אַז אַנשטאָט דעם שלאָף פֿון דעם „גרױסן קריג" װעלן זײ אַ רעטונג געפֿינען,
נאָר פּשוט פֿולנדיק זיך דערצו צװישן אַזױ פֿיל מענטשן. בײַ יעדער סקרינע פֿון דער טיר
האָט דאָס האַרץ געקלאַפּט. און אױסערן שטעטל האָבן געװאָלט צעװאַרפֿן פֿיר הײַזל=
מאַקערס, טראָגנדיק זיך אױף די פֿערד, װי אַ פֿױגל פֿון דעם בױגן מיט די בלױער
שװערדן און אַנװאַרפֿנדיק אַ פּחד אױף די ייִדן. די פּראָװאָקאַציע איז געװוּנגען
געװאָרן אַ צאָנג דעם פֿאַרגייער פֿונעם פּאָגראָם-קאָמיטעט שאַפֿיר, װעלכער האָט
תּיכּף פֿאַרשטאַנען דאָס אומגעװענדטקייט פֿון די הײַזלמאַקערס װיסנדיק, אַז שנעל אַװעק צום
קאָמיסאַר און טאַקע מיט אים געגאַנגען גלײַך טעלעפֿאָן מיט פּראָסקוראָװ. געװענליך,
קאָנקרעטיק קריגן, האָט דער קאָמיסאַר אַלעס איבערגעגעבן און שטאַרק װײַטער טענהט. גאָר
אָנגעשריגן האָט געדאַרפֿט זײַן „געהילף וואָלאָװסקי". ער האָט פּשוט איבערגעגעבן, אַז די
הײַזלמאַקערס טראַכטן דאָס גאַנצע שטעטל. און דאָן האָט זיך באַקומען אַ באַפֿעל פֿון
פּראָסקוראָװ אַרעסטירן זײ. נאָר די הײַזלמאַקערס האָבן זיך אױסגעבעטן. און זײ האָבן
געשװױגן פֿאַרלאָזט דאָס שטעטל. און די ייִדן האָבן דעם קאָמיסאַר געגעבן 2.000
רובל, װײַל ער האָט „געראַטעװעט" און אַזױ פֿאַרהיט דאָס שטעטל פֿון אַ נײַעם פּאָגראָם.

דער קאמיסאר צימער האט אפילו צוגעזאגט צו מאכן אבלאוועס אויף די פּויערים, נאר עס איז
געבליבן ביים צוזאגן. סאקארדע, ער האט נאך געצאלט צו וואלוגן. א וואך צייט נאך דער שחיטה
איז פון דעם נאהענטסטן שטעטל ווארמאלינעץ געקומען אַ פּאר מיט פּראדוקטן, וועלכע ס׳האבן
באגלייט צוויי אונזערע אינגלעך מיט געווער פון דער ארטיגער גרופּע. צווישן די פּויערים
האט זיך פארשפּרייט א קלאנג, אז ס׳גייט אויף זיי אַ „וויסאצקער" ארמיי, וועלכע וועט מיט
זיי דאס זעלבע טאן, וואס די היידאמאקעס מיט די אידן. אומזיסט צו גיין בארעכטיקן די פּויערים
דאס פאלשקייט פון די קלאנגען, האט ער, דער קאמיסאר צימער, זיי צוזאמגערופן, באוואוסט, צוגעזאגט
פארטיידיקן אויף אלע וועגן פון דער שטאט. א גאנצן אוונט האט ער מיט זיי אגיטירט, קיינעם
נישט געלאזט גיין אין גאס. דער אבער צוזאגן האבן די פּויערים נישט אויף קיין הרגה גלייבט געהאט.
פון דער אנדערער זייט האט די אונזערע באפעלקערונג אויס געזאגט, ווענדיג מיט וואס ס׳קען
זיך אויסלאזן אַזאַ אומפּאַרטייאישקייט, די אונזערע פּאַרטיזאַנער, וועלכע זיינען געגאַנגען אונטערגען
באַרויִקן די פּויערים, האט דער קאמיסאר באַרויִקט: „ס׳וועט גאָרנישט זיין", האט ער
געענטפערט. דעם אויגנבליק ווען ער האט ער געזען פאר דער שחיטה. ווען איינער פון די
פּאַרטיזאַנער האט אים דאָס דערמאַנט, איז ער שרעקלעך אומרויִק געוואָרן. א גאנצע נאכט
האבן געמאַרשירט די וואַכעדיקע פּאַרטיזאַנער איבערן שטעטל, און נאָר אין אונזער האַרץ האט געקלאַפּט
און געפּאַכט פאַר זיך דעם אומגליק פון דער שחיטה. און קיין פּראָסקוראָוו האט ער איבערגעגעבן
א צוויי דערקלערונגען וועגן דער פּאַוואַלאָקאַצייע, אַז די אויפגעבראַכטע מאַסע האט געפּלאַנט פאַר
נאַכט צו פאַלן קיין וואראַשילאָווקע און צו פאַרמאָרדן די אונזערע פּאַרטיזאַנער. וואָס איז
פאַרשטענדלעך, ניט דערפולט געוואָרן.

ס׳איז דערווייל זיך אפּגעשטעלט געוואָרן אויף זיינער באַציִונגען צום פּאָגראָם. צוזאַמען
דעם זעלבן פרילינג, א טאג נאך דער פּראָסקוראָווער שחיטה איז ביי אים געווען איינער א. שפּיגל
און ער האט אים געשילדערט וועגן פּראָסקוראָוו. „דאָס איז פאַר טראָצקין" (это за Троцкого), האט ער געענטפערט, - נאָר
ביי אונז וועט גאָרנישט זיין." - „דאָס איז ווייניק געוואָרנט אין קאמיסאר: אז ער וועט ניט וועלן, וועט ניט זיין
קיין פּאָגראָם" - האט דערציילט זיין טאָכטער סאָניאַ, וועלכע איז אויך צו אים געקומען צו גאַסט.
די וועטערדיגע געשעענישן האבן אויסגעדריקט דעם אמת פון זייער ווערטער. דער אטאַמאַן
סאַמאָסערקאַ האט באַשלאָסן צו מאַכן באַגראַבן אין אַלע אומליגנדיקע שטעטלעך, און זיינע שטאַב-
רעספּעקטירטע האבן זיך צו לאַנג געטאָן און וועלכע שטעטלעך. נאָר אין פּאָלאָנע האט זיך די שטייגער
מאַכט געגרייט מיט אַלע מיטלען די קאמפאַניע פון די באַנדיטן פון אַ שחיטה. אַזוי האט
פּאַסירט אין טשאַרני-אָסטראָוו, יאַרמאָלינעץ. אין אַנדערע שטעטלעך האבן די אָרטיקע
קאָמיסאַרן אָפּגעשיקט טעלעגראַמען קיין פּראָסקוראָוו, אַז ביי זיי איז שטיל, קיין קאָזאַ-
קן איז ניטאָ, און צו מאַכן זיך אין [illegible]. דאָס אַלעס האט געקאָסט א סך געלט דער
אונזערע באַפעלקערונג. איינער פון דעם קאָמיסאַרס נאָענטסטע מיטאַרבעטער האט מיר [illegible]

לפּ49

זוכן זיינע געליבטע. האָבן זיך דערזען מיטגלידער פֿון איין פּאַמיליע, האָט מען נאָך געהערט קיין פֿרייד-געשריי, נאָר אַ שטילן וויין. האָט זיך איינער דערוואוסט פֿון דעם טויט פֿון זיינע נאָענטע, איז ער אַרויסגעבראָכן אויף וויינען ס'איז האַרט און ביטער, הילכיק געוואָרן. קליינע קינדער זיינען אין גאַס געגאַנגען, אָנהאַלטנדיק זיך ביי די הענטלעך, שטיל געוויינט און אָן אויפֿהער איבערגעחזרט: „אוי, מיין טאַטע! אוי, מיין מאַמע!" באַרט אין אַלע הייזער זיינען געווען די טירן און די פֿענ-סטער צעבראָכן, דאָס גוטס צעראַבירט. און אַרום די הייזער זיינען געלעגן די בעטל-קוילעך, געקוילעטע, צעשניטענע, - אַ סך פֿלויגן מיט פֿאַרקאַטשעטע קליידלעך. אומבאַשטימטע זיינען גאַנצע פּאַמיליעס אויסגעשעכטע געוואָרן און דערנאָך אין געקוילעטע געוואָרן נאָך זייער הייזער.

אַזוי וואָס דעם גאַנצן טאָג איז געגאַנגען די קבורה. פֿון די הרוגים און דאָס צוגרייטונג פֿון ספּיטאַלן אין שטאָט גופֿא. די רעשטע האָבן זיך באַשעפֿטיקט מיט דער קבורה, און די יוגנט מיט די לאַזאַרעטן. אַ סך אַשטייגער זיינען אָנגעקומען פֿון די דערפֿער. אַ סך האָט מען אויסגעשעכטע פֿון די קרעמערס. אַ סך פּאַמיליעס האָבן זיך באַזעצט אינעווייניק צווישן היימלאָזיקייט. דער פּחד איז אויך געווען שרעקלעך גרויס. פּאָרקעשטנדיק האָבן זיך געשטאַרקט קלייגן, אַז די הייזאַמקייט וועלן אין נייער שטעטל איבערהאָבן די יעהודים צו דריי מאָל. גאָר פֿאַרשטענדלעך, אַז די איינוואוינער פֿון דעם שטעטל זיינען געווען שטאַרק היילפֿלאָז. צום גליק האָבן זיך די אַלטע שטעטלאַך האַרציק אָפּגערופֿן אויף דעם אומגליק, און איבערהויפּט סאַטאַנאָוו. אויף דעם צווייטן טאָג זיינען געקומען פֿון די נאָענטע שטעטלאַך פֿורן מיט ברויטן, פּראָדוקטן, די ערשטע יוגנט פֿאַר סאַניטאַרן. מיט זייער אָנקומען איז די אַרבעט געוואָרן דערהאַפֿטיק. ס'איז געווען גרויס סאַניטאַרן פֿאַר די פֿאַרוואונדעטע. מען האָט געמיינט זיך דער פֿאַראָרגאַניזירטער קאָפּעלקע-רינג, געבראַכט אין אַ אָרגאַניזירטע הילף פֿאַר די געליטענע האָט ערשט דער צ"ר צוזאַמענגעשטעלט פֿון טאַרנע-אַסטראָוו, וועלכער איז געקומען מיט רעלבער טרעג שפּעטער. ס'איז געוואָרן געוואָרן אַ פּאָגראָם-קאָמיטעט, און וועלכן ס'זיינען אַריינגעגאַנגען פֿאָרשטייער פֿון די אַרומיקע שטעטלאַך אין פּרובירן צוגעבן. ס'זיינען געגרינדעט געוואָרן קאָמיטעס, און די אַרבעט איז אויסגעבליבן באַלאַנגענדיק. סאַטאַנאָוו האָט אויסגעגעבן אַ סך געלט. אַנדערע שטעטלאַך אויך. דער צ"ר צוזאַמענגעשטעלט איז געבליבן אין פֿאַרשטיין אַ צווי וואָכן. ער האָט אויסגעגעבן אַ סך כח אויסצושטעלן אויף דער גערעכטער הילף די אָרגאַניזירטע הילף און די מאַטעריעלע הילף. פֿון די געליטענע, וואָס די אויסגעווערטע האָבן צוגעגעבן, איז געבליבן האָב, וועלכע איז פּלאַנמעסיקייט געוואָרן צווישן דער באַפֿעלקערונג. דער ערשטער הילפֿס-קאָמיטעט פֿאַר די פּאָגראָם-געליטענע האָט געגרינדעט צוויי-גאַרקיכן - איינע פֿאַר די לאַזאַרעטן מיט דעם אויסגעגעבן פּערסאָנאַל און איינע פֿאַר דער אָרעמער באַפֿעלקערונג. גאַנץ פֿאַרשטענדלעך, אַז פֿון קיין פּרנסה האָט קיינער נישט געטראַכט. צו גמילות איז געווען דער אומגליק. צוליב דעם וואָס האָט אין גאַס ביי די פֿאָרנים האָט קיינער נישט געוואַגט, ווייל מען האָט שטאַרק מורא געהאַט.

געפירט זיי אויפן קדוש-השם. אזוי האט באפוילן דער קאמיסאר. אידן האבן זיך צוגעמאכט מיט
באשטראפט, ווייל יעדער האט געהאט זיין צרה: דער האט געהאט זיין טאטע, דער זיין ברודער.
ס'האט זיך אויסגעוויינט, אז ס'האט אויסגעקלונגען דאס גאנצע שטעטל. די מעגלעכע פון
אין פארזייער האבן זיך, אויסער דאס אינגעדער נאך געראטעוועט, ווייל אלע זיינען געווען אין די פעלדער
אין די וועלדער, אין די דערפער. קיפרס-ווייט האבן די פויערים אבער געהאלטן די גרענעצע פון
דער שחיטה. און מיט די פארוואלטער האבן שוין שפעט געווען די אידן צוריקגעקומען. דעם שטאט-
צענטער האבן די הויזגאזקערס צעטרעטן, האט מען געזעהן פון די פארוואלטער אין
אין דעם נייעם שפיטאל, וועלכער געפינט זיך א ווערסט אוועקגעלעגן פון דער שטאט.
אין דער שפיץ פון דעם שפיטאל איז געשטאנען ז"ל. צווישן, א פאליאק פון משה
פרומס געשעפט, האט ניט פארמאגט ניט קיין אינגעש האבן, וואס צוליב וועלכן מיטגע
געזעצט דרה, וואס האט געטראגן זיינע הויזער. און ניט קיין מענטשן מיטגענומען צו
אזוי באדראפעשער געוואלדן. די אנדערע באזונדער אלגעמיינע, צוזאמען געשטעלט
צו זאגן. ער האט ניט אנגענומען אלע מיטלען צו באהאלטן די יסורים פון די, וואס
זיינען אויך געווען אומבארמהערציק. און נאך מער. א סך זיינען געשטארבן, ווייל זיי האבן ניט געהאט
קיין תורה קיין מרפא ... די פארוואלטער זיינען ניט באצאלט געווארן, און א שוך
ס'זיי זיינען די צוגענומען געווארן. נאך דערזיך איז געווען די לאגער פון די פארוואלטער, וועלכער זיינען
געבליבן אין שטאט אונטערן אויפזיכט פון דעם שפיטאל. געוויסע ווייטער האבן די פאר-
וואלטער, וועלכער האבן געהאט נאמען זיך קלויזען. פון דער באזונדער פון די אינגעזאגטע פאר-
זינער איז ניטא וואס צו רעדן, ווייל זיי אלע האבן אויסגעפירט דעם פאגראם.
זינטאג אויפגעוואכט איז אין שטעטל געווען שטיל. די אוקראינער האבן פארטריבן די
פויערים און אפגעהיט די שטאט, ד.ה. אלעמען געראבעוועט. די אידן האבן מורא געהאט צו גיין
אין גאס, ווייל ס'האבן זיך געטראגן קלאנגען, אז די הויזגאזקערס זיינען אויסגעגאנגען ארויסגע-
גיינען פון דער שטאט, כדי די אידן זאלן זיך צוזאמענזאמלען. דאן וועלן זיי ארויס אין שטאט
און אויסקוילען די איבערגעבליבענע. און אזוי ס'זאל ניט זיין, האט קיינער ניט געוואגט צו ארויס-
גיין אין שטוב - יעדער אין זיין לאך, יעדער אין זיין קעלער. גאנץ פרי זיינען די אידן
שוין געווען אין גאס. ווער ס'האט געדארפט מקבר זיין זיינע אייגענע, ווער - הוילן די
וואונדן פון זיינע נאנטסטע, ווער מיט א האנט פול מיט נאך צו גראבן מיט א [illegible] האמ-
מער, מיט פרעמדע [illegible] אויגן און [illegible] אויסגעזוכט און געפונען נאך זיינע נאנטע,
שוועסטער, ברידער. מיט פארצווייפלונג קיין קלאר תשובה פון די טויטע - גלייך צום קבר-
עולם, מיט א פארשטיינערטער האנט איבערגעדעקט אלע מתים, פארצווייפלונג אין זיינען נאך זייער
נאנטסטער, זייער אייגענע. האבן די טויטע געגראבן אין א קבר, האט זיך האבן זיך אויסגעגאסן
מיט א קטשערעווק געווען. און איז נאך - איז געשפאלטן אין די צעדפערט, אין די פעלדער

5006

די פּויערים אַרויסצוטרייבן די ייִדן. אַ סך פּויערים האָבן אויסגעהאָלפֿן אַרויסצושלעפּן די ייִדן, וועלכע זײַנען אָפֿן אויף דערהרגעט געוואָרן. אַ טייל ייִדן האָבן זיך געלאָזט לויפֿן, די קאַזאַקן זײַנען זיי נאָכגעלאָפֿן אויף די פֿערד און געהאַקט מיט די שאַשקעס. פֿריִער אומגעקומען זײַנען געווען אין גאַס. איך האָב אויסגעשריגן: „אָט איז אַ ייִד!" אייניקע פּויערים האָבן אויסגעזו= כט ייִדן, באַזונדערס דערפֿאַר געלט. די ייִדן, וועלכע ס'איז געלונגען אַרויסצולויפֿן פֿונעם דאָרף, האָבן געוואַנדערט איבער די פֿעלדער און וועלדער, ביז ווינטער, צו דער פֿאָגראָם האָט זיך געענדיקט. דאָס געלט האָבן די פּויערים צעטיילט צווישן זיך. אַ סך גוטע ייִדישע? האָבן זיי אַראָפּגענומען. איין ייִנגל האָט געפּרוּווט אין פֿעלד מיט באַזונדער ... וועלכע זײַנען איבער פֿאַרשוואונדן געוואָרן. איין פֿרוי האָט געהאַלטן אויף די הענט אַ צוויי= יעריק קינד. זי האָט נישט געקאָנט לויפֿן דערמיט. זי האָט דאָס איבערגעלאָזט אויפֿן שניי און געלאָפֿן ווײַטער. דאָס קינד איז, פֿאַרשטייט זיך, פֿאַרפֿרוירן געוואָרן. אייניקע מענטשן זײַנען געבליבן ליגן, ווײַל זיי האָבן געזאָגט, אַז זיי זײַנען קראַנק. איין פֿרוי איז געלעגן אין נאָך איר אַ סטאַנציע. זי האָט אים געזאָגט, אַז זי איז אַ קראַנקע. ער האָט איר נישט געגלייבט. דעם גאַנצן אָוונט איז נאָך וואָס געשטאַנען אַ פּויער. ער האָט זיך געוואָלט צו איר, זי האָט באַשטעטיקט און צוגעגעבן, אַז דאָס איז איר שוועסטער. און די פֿרוי איז ניצל געוואָרן.

פֿאַרן אַוועקגיין האָבן זיי אָנגעצונדן די בעסטע הײַזער, די מאַנופֿאַקטור קראָמען די הילצערנע געבײַדע, אַזוי אַז די שטאָט האָט געבראַנט פֿון פֿיר זײַטן. אויסגע= גאַנגען זײַנען זיי אַלץ 2-3 אַ זייגער. הינטער זיך שטאָט האָבן זיי באַמערקט נאָך קאָנטעניגן רויט-אַרמיי אַ ייִדן, אַלענגערייט דאָס געלט (?), די שטויב אַראָפּגענומען און אים דערהרגעט. אַזוי איז ער געלעגן אַ צוויי טעג, אויסגעשטרעקט, ווי אַ קרייץ, נאָך קאָנטעניגן רויט-אַרמיי.

II

אַ שוידערהאַפֿטיקע בילד האָט זיך פֿאָרגעשטעלט דאָס שטעטל דינסטיק פֿאַרנאַכט נאָכן פֿאָגראָם. די גרעסטע און שענסטע הײַזער האָבן געבראַנט און קיינער האָט נישט געטראַכט צו לעשן זיי. איך מיין האָט זיך אָנגעהויבן אַ נײַער קאָנטע. דער ווינט האָט געבלאָזן, דאָס פֿײַער האָט געקלאַפּט. אַלע די הײַזער האָבן זיך געצונדן, וועלכע אומצוגאַן, וועלכע דער קאָמאַנדיר האָט באַשטימט אָפּצוברענען די שטאָט. און איבער די גאַסן האָבן זיך געוואַלגערט טויטע קערפּערס. הינטער ... זײַנען זיי געלעגן. נאָך ווינטער שטאָט אַ קופּער. האַרצרײַסנדיקער געשריי, אַ שרעקלעכער יאָמער פֿון פֿרויען, מענער, קינדער, האָט זיך צעטראָגן איבערן מיט זיך רייען פֿון די פּויערים, וואָס האָבן צוגעקוקט די ... אויף די שטאָט און

גערעדט אויפהויבן צו האנט. נאר נישט געהאט קיין כח, און דער חזיר האט אים דורכגעזעגער-
טע געגעסן... דער דאקטאר פון דער שטאט האט זיך נישט באוויזן, געווארנט, אז מען וועט
אים נאך טשעפען. ער איז געווען און דער אויספארש פון א פאלקאווניק: די קאזאקן האבן
נישט געוואוסט, צו ער איז א ייד, נאר די פויערים האבן זיי דערציילט, און ער איז געפאלן.
שטארק אים געמאטערט, געשלאגן אים אין קאפ מיט פריקלאדן, געשלעפט אים פון אויבן ביזן
אין דעם צימער, דאס בלוט האט גערונען אויף דער פאל. - יעדן האט אויך געהרגעט דעם
פראוויזאר פייפער. נישט האבנדיק קיין ספעציפישע אינצידענטן, א חולה, א
גוליאטער, און זייענדיק בלויז א פראוויזאר, האט ער זיך נישט באוויזן. א גאנצע
נאכט זייענען בייו אים געווען א סך סטעשעווקער, געמאכט רפואות, געווען צוהר הערצליך.
און דער פריה האבן זיי זיך צעוואלט, אז דאס איז א ייד, ארויסגעבראכן זיך און
אפטיק און געשאסן אים, ווייל ער האט זיך געפרואווט פארטיידיקן. אסך ווארשן זיינען גע-
שטארבן פון האנט אפריי ~~[illegible]~~. די פרוי פרעאן איז געשטארבן א טאג נאך דעם פאגראם,
נישט זייענדיק פארוואונדעט: זי האט נישט געקענט אריבערטראגן דעם טויט. בין איך נאך
איר איינציק קינד - א מיידל פון א יאר 17. קליינע קינדער זיינען און א קליינער וויילע
געבליבן ערפאלן, ווי אלטער: זיי האבן מיטגעטיילט ... פארשטאנען דאס גרעסער
און זיך אויסגעדרייט פון דעם טויט צו ציען דער חתונה, וואס זיי האבן אלעמאל
געוואלט. איינער האבן זיך באהאלטן און די קאפטרע, און די אויוונס. א טייל
האבן זיך אונטערגעשווינד צווישן די טויטע און צוגעמאכט נאכן געוואלדן. ס'איז אינטע-
רעסאנט זיך אפשטעלן אויף א. קאנוויטה, א קינד פון 12 יאר צייט. זיין פאטער,
און אונטערגעברענטער קלויזאווער טורע איז ארויסגעגאנגען צו זיי, מען רעדט מיט פון
אים. ער האט געמאנט, אז י'ווייל בייו אים געלט, ווייל דאס איז געווען נאך וואכעדיק געלט
פריה, פאר דער שבת. מיט אים איז געגאנגען זיין אינגעלע א. צוויינציג, וואס געוויל מיט
מיט אים, האט ער אויסגעוויזן זיין אינגעלע, ווארן ער האט שטאק ביז גרויסע, און געוואלט
זיך ווייזן. דריי אוקראיינישע אפיצירן זיינען אים נאכגעלאפן און דערשאסן אים, נאר
נישט און געזען, ער האט נאך א טאג געלעבט און האספיטאל. זיין אינגעלע איז אונטער
אונטערגעפאלן פון א קלאפ אין קאפ אריין און א שטאך אין האנט. דאס בלוט האט
גערונען, נאר ס'איז געווען קינדיש, אז ער לעבט. צוליב דערמאנונג, האט אים א סאלדאט
מיט א סאבליע געגעבן א צווייטן האק איבערן שארבן. פארשטאנד איז ער אלעוו געוועגן
א ביסל צייט, פאלעגן זיך ארויסגעקראכט און דער חוצגער שטאט, געגאסן וואסער
אויף דעם קאפ און פארבונדן אים. דאס האט באמערקט א אוקראיינער און אים
האלבע אפגעפירט און האספיטאל.

דינסטאג צו האבן זיך די סטעשעווקער טיישוויין געלאזט אויפן דאך, געזעגנט

אַ נישט צווייטנדיקער גערשנוי פֿון די קרעמלעך, און אַ שטאַנד מיט זיך. שטיק און נאָך אַ שטאַנד, און נאָך אַ
שטאַנד. אַ טייל פֿון זיי האָבן געהאַנדלט מיט פֿאַרלוירענע וועקסלען, און אַנדערע - טאַקע, קאָנטראַבאַנדע געבראַכטן
ווייטער קרעמלעך. נישט שרייען, זיין שטיל, - "שטילער, שטילער!" - אונטער כ. אַ אינגל פֿון אַ יאָר 15
האָבן זיי געכאַפּט דײַ נאַכט, געוואָלט אים צו שלאָגן פֿאַר און דערנאָך אים אַראָפּגעלאָזט אויף
אַ שטריק אַלס האַלדז אין קעלער אַריין, רעכענענדיק, אַז ער וועט דערשטיקט ווערן, נאָר צופֿעליק
האָט זיך דאָס שטריקל נאָכגעלאָזט, דאָס פֿאַר האָט ער אויסגעלאָזט אויסגעבראָכן. און דעם קעלער ווינקל
געלעגן א סך דערהרגעטע. אַ גאַנצער נאַכט איז ער אַזוי געלעגן צווישן מתים און גאַנץ פֿרי
אַרויס פֿון דאָרטן און אין אַנדער שטוב, באַהאַלטן זיך אויפֿן בוידעם און אַזוי געבליבן לעבן.

אַזוי האָט זיך געצויגן די הריגה ביז 9 אַ זייגער. דאַן האָט מען זיי צונויפֿגעלאָפֿן
אויף אַנטקעגנריבן. און דער זעלבער האָבן זיך די פּוגרום, היגע און פֿון די אַרומיקע דערפֿער, געלאָזט, ווי
סאָקאַלן אין שטעטל אַריין, געבראַכט סיון, שאַפֿעס, קאַסטנס, פֿאַקעווענדיק אַלעס און די זאַך - און
אַוועק! ס'איז געווען צופֿאַלן, אַז פּוגרום האָבן אַליין אָרגאַניזירט די סאָלדאַטן און די שטיקיער,
אַנווייזנדיק די באַלעבאַטים, כּדי צו קריגן ראַבעווען פֿרײַ. נישט אַרויס האַלבעריגע, אַז מען וועט זיי
שפּעטער דערקענען. ווי - אַזוי - נאָר האָבן די פּוגרום פֿון די ווייטער דערפֿער. געוואַלט פֿון דעם
עולם? דער קאָמיסאַר האָט אַוועק, דעם אין פּאָלאַץ גאַנץ פֿרײַ צושיקט דאָקטוירן און
אַלע דערפֿער נישט אַרײַנלאָזן קיין אידן. און די, וואָס זײַנען דאָ, אַנטלױפֿן קיין פּאַלעסטין.
דער באַפֿעל האָט צוגעשטעלט די אַלע אַרומיקע דערפֿער. די דאָרף באַמיאַן האָבן זיך גענומען
צו דער אַרבעט. שטרענג אונטערזאָגט די פּוגרום נישט צו באַהאַלטן ביי זיך קיין "זשידעס".
און די געבליבענע האָבן זיי צונויפֿגעטריבן און אויך סוף אָפּגעשיקט קיין פּאַלעסטין. אַ טייל פֿון די
אַנטלאָפֿענע האָבן זיך אויף דעם וועג אויסגעקויפֿט בײַ די פּויערים און געבליבן
אויבן די פֿעלדער. איך, וואָס מיט צוויי קליינע קינדער אויף די הענט. און אַ טייל האָט מען
טאַקע אָפּגעפֿירט אין שטאָט אַריין צו דער שחיטה, ווי די הינער צום שלאַכט. נאָר דעם גלות
האָט זיך די שחיטה שוין געהאַט געענדיקט. איך בין שטאַרק פֿאַרלאָפֿן. אַ קליינע צײַט האָבן
זיך די קלעצלעך אָפּגערוט, און האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט. אויס האָבן זיי מער
געפֿונט; געקראָכן אין די קעלערס, געקראָכן זיך אויף די בוידעמער, געשטאָכן אין די דער-
הרגעטע. דאָס איז געווען אַ געוואַלדיקער מחשבה: ווײַל קאָזאַקן האָט געשטאָכן
אין ווען ליגנדיקן, צו איז ער געווען לעבעדיק, צו טויט. קליינע קינדער האָבן זיי גענומען
אויף די שטיקעס און געצעריסן, ווי אַ קאַצעל. שלאָגן אויף טיף האָבן זיי געטויטעט
אויפֿן קרוינקן בעט. אייניקל אַ פֿאַבריקאַנט, יוסף קאָזלאָווסקי, (אַ רבס אַ זון), וועלכער האָט
נישט געקענט גוט זיך באַהאַלטן, האָבן זיי דערשטאָכן דורכן פֿענסטער. אונטער אַ אַלטן וואָן,
פּויערס האָבן זיי שטאַרק פֿאַרוואונדעט. ער איז געלעגן אין גאַס, נישט געקאָנט זיך
אויפֿהייבן. אַ גוי האָט אים אָנגעהויבן צו רעדן. ער האָט געוואָלט אַוועקטראָגן אים,

אויסצו·וואַרטן און זעהן, וואָס וועט זיך טאָן." פון וואַנען דער דאָזיקער קלאַנג האָט זיך גענומען,
און ווער ס'האָט אים אַרויסגעלאָזט, ווייסט מען נאָך ביז היינט ניט. נאָר ווי אַזוי ס'זאָל נישט זײַן,
זײַנען אַ סך אַראָפּגעקומען פון דעם דאָרף, די אײַנגעגראָבענע אין שטאָט זײַנען אַראָפּגעקראָכן
פון די בוידעמער און אַרויסגעקראָכן פון די קעלערס. אַ טייל זײַנען געגאַנגען צו וואַלד, די יונגע
טייל האָבן אויפגעזוכט דעם סאַמאָוואַר און עפּעס אויפגעריכט. דאָס האָט זיך געוואָלט פאַרטיפט
פּיקע נישטיקע חרטה ווען פון דער שפּיטאָלנער גאַס.
און דער דאָזיקער זײַט האָט דער מאַגאַזין צונויפגעפירט זײַנע סאָטשעווניקעס וועלכע פּיזשוק
נאָך הײַנט, וואו ער האָט זיך אויפגעשטעלט, און געהאַלטן זיך צו דער ריזע: די אויגן און
די באַלעבאָסים וואָלטן פאַרכאַפּט אַקעראָנע. זיי וואָלטן אונדז אַלע געהאַלטן. איר האָט בייגעקומען
די „זאָלקאַלאַרס" און די זשענדאַרן אין כראַסקאָוו און אויסגעקליבטע אונזערע שנאים. איר וועט
זיך נעמען זיין אויך דאָ אין די זשענדאַרן, אונזערע שנאים, און אויסראָטן זיי פון דער וועלט
חלילה, בראַווער! האָט אזוי שנאים! האָט ניט קיין רחמנות אויף זיי! קיין געדענקט ניט
ניטאָ דיי די כריסטלעכע פּראָוואָקאַטאָרס — זייער גוט איז טויט ווען זיי אַליין זײַנען טויט!
ביז די לעצטע וועלכע האָבן זיך די קאַזאַקן אויסגעפּרוּווט געגעבן איבער די גאַסן, האַל־
טענדיק די ביקסן אין די הענט.
די שטאָטישע פּאָגראָמשטשיקעס האָבן זיך דערפֿון, זיי זאָגן זיך פאַרטריבן פון דער שטאָט. דער עולם
ערשטן האָבן זיי צעבראָכן אַ מויער, וואָס האָט דער אַ גאַנצער נאַכט באַוואַכט. דער פֿאַטער אויך
צעהרגעט, ווי ער קלערט זיך טאַטע, איז אַנטלאָפן. אַ אינגל, וואָס האָט זיך געפירט וויגן, וואו
ס'איז דאָ סיסטעם פאַר די פיר, האָבן זיי זיך אַנגעצונדן. די מענטשן פון דער שטאָט,
וואו ס'האָט גענומען דעם אַסאַמבלען, זײַנען געלאָפן פון די ערשטע. פון די ערשטע קרבנות איז
אויך געווען אַ פּאַסטעך. אויך אים איז אומגליקלעך זיך אָפּגעשטעלט. געהרגעט די גימנאַזיע
איז ער געווען זינען אין 13־טן יאָר. געלעגן אויף דער מלחמה אַ יאָר צוויי. נעמענדיק
אין אַ שטורעם און גלויבער שיסן און זיכער פאַרוואונדעט, איז ער געפאַלן געוואָרן
פון די עסטרייכער. דאָרט שוין געלעגן אויף טויטע און אויף פּאַקן, און שוין גערעכנט
אין די קויל־שאַנצן. אַנהייב ווינטער איז ער געקומען אַהיים. גלײַך פּסח איז ער געגאַנגען
צו זײַן פאָטער, וועלכער האָט באַנאַכט צוגענומען און־ צעהרגעט און אַ
קינדער. — איינער אַ שוועסטער האָבן זיי געזען, ער דאַרף פאַר זיי אויסגעבן אַ גאַנצע נאַכט לויטער
טשיפּקעס, געזאָגט אים מיט לויט פּאָגראָמשטשיקעס. דאָרטן זײַנען געווען אַ מענטשן צוזאַמען; אַלע
זײַנען געקומען געוואַלט. ס. ווינער, וועלכער פאַרמאָגט מיט זיי אַ שטאַרקן ...
גרויס, האָט געוואַרט אויף אַ מעסער און אַ מעשטשאַנער שטוב. זיי זײַנען אַהין געקומען
און אים מיט זײַן גאַנצער פאַמיליע געשאָסן געקוילעט. ווי ווילדע חיות זײַנען זיי געלאָפן
איבער די גאַסן, געהאַקט פענסטער, געבראָכן טירן מיט די העק, אַרײַן אין שטוב.

פון די אידישע בורזשואזין: שמואל גרינבערג, שלום בוניצער, א. מ. קארנבלאט, פסח אהרן לאנדאו און א. וו.
גוטהערציג פון שטאט צו שטאט, האבן זיי געזוכט גאלד, טייערע חפצים, מלבושים. א טייל אידן האבן
זיי פארשטעקט מיט זיך און אין הויז אריין און צוגעבן זיי קיינעם געבראכט. די לובא האבן
געהאט שטארקע צעטרעטן און געטערטע הייזער, נאכן אנווייזונג פונעם קאמיסאר. אהרן האבן זיי געבראכט
אלערליי זאמלונג, וועשן, וועשעלעך, בראנפן. א גאנצע נאכט געהאלטן, געשטאלט. און א טייל הייזער
זייען די אידן גאלן מיט זיי, אויפגעשטעלט די סאלדאטן, באצאלט זיי, געלאזט זיי עסן. זיי, די
סטאשעווקעס, האבן זיי געבראכט און געשאנקט. אין איין הויז איז אין קאזאק, אויפן אנגעטאן א
מאנטל, א פאראדנע. צוגעגאנגען צו א אידיש מיידל, דעם בעל-הבית'ס טאכטער און איבערגעלאזט
שטילערהייט: „אנטלויף און באהאלט זיך, מאכן וועט מען זיך הרגענען! ס'איז ווערע, דו
נאך פאר יונג." די האט זיך נים געגלייבט: אזא גוט באגייען זיך מיט איר. די האט זיך צוגע-
קלאפט צו דער טשיקען זיך און פארשטעקן... א ווערט. די גאנצע זיך אלעס געזעהן. דער אסאמאן
ווערט, קאסאק (אסאסמ) און דער קאמיסאר צוזאמען זייען אויך געווען און א אידישע פאמיליע
געשטעלט א גאנצע נאכט, בנימין געשאסן צווישן זיך און געשפילט אין קארטן. און די
אנדערע פויערים האבן א גאנצע נאכט געהאלטן און די שטאט און אין קלויז. גאנצע שורות
פויערים האבן זיך געזאמלט פונעם דארף אין שטאט ארײַן און פארקערט. געגאנגען, מיט, וועלכע האבן זיי
פארנומען אויף די פלעצער. די קלויזן צוגעלאפט מיט דער הילף פון די סטאשעווקעס, און ארויסגענומען
פארנומען אלערליי, פאפירן, זילבערגעשירן, גאלדשמוק און מעבל. א גרויסער שאדן איז געווען
אין שטעטל.

אין דארף איז פארגעקומען אזא זאך. קאזאקן זייען געגאנגען פון שטאט צו שטאט, געשריגן
„נסוגים". געכאפט, געשטאכן, מיט טאלער, געריסן גאלד. בכלל יונגע, עלטערע אידישע
ארויסגעלאזט, געשטערט זיי און א טייל אפגעלאזט. געבליבן אידן אין די טעאטערס (שטיבל),
אין שטאט, וואו ס'זענען געבליבן אידן און דעם וועג פון דעם פויער, ארויסגעשטעלט די שטאקעס. די ידען
האבן געקלאפט א גאנצע נאכט. וואו האט מען געבראכט פאטשטער. געשריגן, געלאפן א געשריי פון
א פאלו... און וואסער שטיל. א טייל פון זיי האבן געפאקט פון איינציקע אידן, זיי געזאגט זיי
אנטלויפן די אידישע גבורים. די אידן זייען געגאנגען, קיינעם נים געטראפן, געכאפט סטאשעווקעס און
די צוויי ארויס און וואסער געגאנגען.

אט אזוי איז אויסגעגאנגען די נאכט. גאנץ פרוה האט זיך צעלאזט א קלאנג, אז
ס'איז שטיל; זיי שטראפן קיינעם נים. זיי זענען ארויסגעקומען צו זען פארטקלאסיק באשלאסענע;
אויסגעצייכנטע זיך, אז די אידישע אינטעליגענץ זייען זיכער שטיל און רואיגער. וועט מען זיי
געגעבן די קאלטע ווינקלען. ס'קען זיין, אז וועלן זיי צוריק גיין שטארקער קרבנות. און די אידישע
האבן זיך אנגעהויבן וויינענדיג ארויסצולאזן זיך פונעם דארף אין שטאט אריין. גענוג פארשטעקן-
זיך, אז צוויי האבן געזאגט נאך א טייל, די אנדערע טייל האט זיך געטראפן... ס'איז געווען.

114 53

М. Фельштин, Подольской губ.

Погром 18-го февраля

Фельштинский погром надо рассматривать не как самостоятельный погром, а лишь как эпизод проскуровской резни. Как указано мною в докладе о Проскурове, часть возставших солдат в ночь с пятницы на субботу 15-го февраля отправились по дороге в Фельштин, чтобы поднять там восстание.

Явившись туда, они первым долгом арестовали начальника милиции и всем об"явили, что в Проскурове произошел большевисткий переворот и, что такой же переворот должен произойти во всем проскуровском уезде, но вскоре они освободили начальника милиции и от него, как и от других лиц, стоявших во главе администрации и общественных учреждений, отобрали подписку в том, что те безпрекословно подчиняться вновь организованной большевистской власти.

Однако в тот же день 15 февраля они узнали, что большевистское возстание в Проскурове провалилось и тогда они спешно покинули Фельштин и рассеялись в разные стороны.

Этот эпизод с большевистким выступлением крайне взволновал местное еврейское общество. Вечером же это волнение усилилось, когда стали доходить смутные слухи о происходящих в Проскурове событиях. Тревога евреев еще более усилилась на следующий день в воскресенье, когда эти слухи стали более определенными.

Евреи тогда обратились к начальнику милиции с просьбой усилить охрану. Тот обещал пригласить в помощь местной охране крестьян с соседняго села Причья, а также из Проскурова, на что он от евреев получил соответствующую сумму денег. Действительно, в понедельник утром из Поричья явились вооруженные крестьянские парни, которые окружили местечко. Это то и была та вспомогательная охрана, которую набрал начальник милиции. Сам днем утром в понедельник уехал в Проскуров. Он вернулся в шестом часу вечера и вслед за ними появились казаки, которые, как уже определенно было известно в Фельштине, резали евреев в Проскурове.

Евреи поняли, что они обречены на резню и начали прятаться, кто куда мог. Большинство попряталось в погребах и на чердаках. Многие хотели бежать из местечка, но окружавшая местечко охрана, приглашенная начальником милиции из Поричья, никого из евреев не пропускала. Евреи таким образом, оказались окруженными.

По показанию свидетеля Ланда, дом котораго выходит на площадь главной у улицы местечка, он из окна своей квартиры видел, как на площади гайдамаки строятся в ряды. Кто то им сказал ~~ими~~ речь, после которой они рассыпались по городу. Вскоре до него стали доноситься крики убиваемых людей. К нему самому вошли 4 гайдамака и один из них замахнулся на него шашкой, но другой его остановил. От него потребовали денег, и он отдал около шести тысяч, уверяя, что больше у него нет и предлагая взять все его вещи, но оставить ему жизнь. Вещей они не взяли и направились к выходу. Тот самый гайдамак, который остановил своего товарища, грозившаго ему шашкой, уходя, сказал ему: „Ты лучше спрячься, так как придут другие и тебя, наверное зарежут." Ланда, который был один в квартире, так как свою жену и единственную дочь он предварительно отправил в другое место, при помощи этого гайдамака взобрался на чердак по приставной лестнице, которую тот же гайдамак потом подал ему на чердак, куда он ее и запрятал. С чердака Ланда мог наблюдать все те ужасы, которые происходили в Фельштине. Он видел, как убивали стариков детей, которых вытаскивали из домов. Спустя много времени, он возле своего дома заметил труп женщины и предположив, что это его жена соскочил с чердака, чтобы посмотреть на труп. Он убедился, что это не его жена, но обратно в свою квартиру не мог попасть, в виду того, что на чердаке осталась лестница. Он тогда вбежал в дом русского соседа и просил его приютить, но оттуда его вытолкнули. Тогда он вбежал на чердак соседняго дома и там спрятался в соломе. Это заметили два парня из поричевской охраны. Они погнались за ним, взобрались на чердак, но его не нашли, они пытались поджечь солому, но им не удалось.

Другой свидетель Свинер, недавно вернувшийся с фронта, рассказывает, что он с своей матерью и сестрами прятались у себя дома и что у них перебывало несколько гайдамацких групп, от которых он откупался деньгами. Когда явилась последняя группа, у него уж денег не оказалось. Он вышел к ним на

улицу и стал умолять,чтобы его пощадили.Он прибег к хитрости и,обращаясь к одному гайдамаку,заявил,что он вместе с ним лежал в окопах во время войны.Гайдамак стал в него всматриваться,затем перевел свой взор на его ноги и сказал:„У тебя хороши сапоги,отдай их мне." Тот охотно согласился и вместе с гайдамаками вошел в дом,где он снял свои сапоги.Затем он вынул из кармана свежие портянки,передал их Свинеру и помог ему надеть его старые сапоги.Получив еще галоши,он обратился к своим товарищам со словами:„Не будем мы резать человека,который сидел со мной в окопах."Гайдамаки ушли.К вечеру Свинер со своими домашними,не зная,что резня уже кончилась решили больше в квартире не оставаться и,пробираясь сквозь трупы по улицам,они все выбрались из местечка и всю ночь провели в поле.Они вернулись лишь на следующий день,когда узнали,что в местечке спокойно.Свинер тогда отправился на квартиру своего брата,бывшего председателя еврейской общины:„с трудом шагая через трупы,добрался до его квартиры и там увидел своего брата,его жену,ея родителей,а также еще несколько человек,прятавшихся в этом доме - всех зарезанными."

Свидетель Креймер рассказывает,что он был в Проскурове во время происходившаго там погрома.Спасая свою жизнь,он в воскресенье 16-го февраля в 12 часов дня отправился пешком в Фельштин,где он постоянно проживает.Но в деревне Малиничи он был арестован милиционерами и препровожден в милицию.Начальник милиции об"явил,что он должен его препроводить обратно в Проскуров в комендатуру.На указание,что там его расстреляют,и на просьбу не отсылать его туда,начальник милиции ответил,что он сам подвергается большому риску,если он этого не сделает. Он показал ему телеграмму,полученную им от проскуровского коменданта Киверчука о том,чтобы всех агитаторов и евреев расстреливать на месте или препровождать для расстрела в Проскуров.

В это время милиционеры привели целую семью,которая таким же образом спасалась из Проскурова,направляясь в Фельштин.Но на вопрос откуда и куда эта семья следует,глава семьи догадался ответить,что они направляются из Фельштина в Проскуров.Тогда начальник милиции распорядился препроводить их обратно в Фельштин.Этим воспользовался свидетель

Креймер и тут же в присутствии начальника просил эту семью сообщить его родным в Фельштине о том, что он в опасном положении, в котором он очутился и просит их, чтобы они не остановились решительно ни перед какими средствами, чтобы спасти его. После этого начальник согласился оставить его в деревне до следующего утра. Но через некоторое время, и приблизительно часа через два, милиционеры привели еще 16 евреев, спасавшихся из Проскурова. Тогда начальник милиции заявил, что такую массу людей он не может оставить до утра у себя и решил всех, в том числе и Крейнера, немедленно отправить в Проскуров. Их уже посадили на подводы, но в это время из Фельштина позвонили по телефону и знакомый начальника милиции настойчиво просил за Креймера. Тогда вновь было решено оставить всех до утра в деревне. Вечером Крейнеру удалось переговорить с начальником милиции об отпуске всех их в Фельштин за определенную сумму. Была уговорена сумма в пять тысяч, которая была внесена. Благодаря этому Креймеру удалось и еще 4 евреям с семьями последних удалось на подводах уехать в Фельштин. Прочие евреи, не имевшие денег, чтобы уплатить по тысяче рублей, были препровождены обратно в Проскуров.

В Фельштине Креймер прибыл в понедельник днем, а вечером уже гайдамаки. Он успел заблаговременно отправить своих родных в ближайшее село, а сам он спрятался в погреб, где провел всю ночь, а также весь следующий день. Сквозь щели досок, которыми был прикрыт погреб, он наблюдал отдельные эпизоды происходящей резни, а также видел, как милиционеры, в особенности крестьяне, грабили товары из магазинов, а также имущество из домов.

Свидетель Шрейдер удостоверяет, что такие же телеграммы, какая была получена от Киверчука начальником милиции в Малиничах, были разосланы и по другим селам и деревням и что благодаря этому многие были расстреляны на местах. Ему известно, что бежавшая из Фельштина еврейка Бровер с детьми также была препровождена для расстрела, но откупилась за большие деньги.

По словам того же свидетеля Шрейдера, будучи хорошо знаком с начальником почтово-телеграфной конторы, который вместе с тем заведывал местным информационным бюро, он в понедельник в 12 часов дня отправился к нему, осведомиться о положении. При нем начальника вызвали из Проскурова по прямому проводу. Он оставался у аппарата около часа. Когда он вернулся,

Шрейдер обратился к нему с вопросом: „Что же Вам сообщают из Проскурова?" Тот ответил, что гайдамаки пошли по всему проскуровскому уезду и, вероятно будут и в Фельштине. На вопрос, что же будет в Фельштине, неужели повторятся проскуровские ужасы, тот дал уклончивый ответ. На повторенные же вопросы он ничего не ответил. Тогда Шрейдер стал с ним торопливо прощатт чтобы сообщить о слышанном евреям. Когда он уходил, начальник ему сказал: "заходите вечером." Но Шрейдер в сердцах ему ответил, что ему в такое время некогда ходить по гостям.

Надо заметить, что вечером уже пришли гайдамаки, которые все равно не выпускали евреев из домов. Шрейдер провел ночь с понедельника на вторник, весь день вторника и ночь на среду в погребе, где прятался не зная что резня к двум часам дня во вторник уже была окончена. Он вышел из погреба лишь утром в среду, но и тогда еще трупы в изобилии валялись на улицах. Он стал помогать раненым и с этой целью отправился в земскую больницу. Там также находился начальник милиции, и Шрейдер был невольным свидетелем следующего разговора начальника милиции с губернским начальнико из Каменца. Очевидно, на вопрос из Каменца о бывших в Фельштине событиях, начальник милиции докладывал: „В понедельник утром явились казаки, которые назвали себя гайдамаками. Атаман их обратился ко мне с предложением не мешать поступить с евреями так, как им заблагорассудится. И когда я он меня спросил, согласен ли я на это, я ему ответил: „У меня сил нет против вас, и я вам мешать не могу." Далее он сообщил о происходившей резне в местечке и указал, что число убитых около ~~в~~ 500. „Перед тем, как покинуть местечко," сообщил он, „тот же атаман сказал мне" - не мешайте крестья нам сделать то, что сочтут нужным. Пусть заберут то, что жиды долгое время высосали из народа." И крестьяне, действительно, приехали с подводами и забирали еврейское имущество.

В Фельштине собралось несколько сотен гайдамаков, т.е. очевидно, все те гайдамаки, которые были в Проскурове, так как весь третий гайдамацкий полк состоял всего из несколько сотен человек.

Характерно, что некоторые из прибывших в Фельштин в понедельник ве гайдамаки приходили в еврейские кварталы и просились на ночлег. Им не ~~т~~а

только предоставили ночлег, но обильно угостили ужином и сластями. Эти гайдамаки вели себя чинно и даже учтиво. Они уверяли, что прибыли в Фельштин без всяких намерений и что на следующий день уйдут обратно. Однако, утром, после сигнального рожка, эти гайдамаки резали тех самых евреев, которые их приютили.

Возник вопрос, как сопоставить резню с тем, что обещанием, которое по словам Верхолы и других, Семосенко дал в воскресенье заседании думы отозвать гайдамаков из Фельштина.

Фельштинские евреи уверяют, что Семосенко дал соответствующее телеграфное распоряжение, но что оно было скрыто начальником почтово-телеграфной конторы.

Тут явное недоразумение. Между Фельштином и Проскуровым расстояние всего 25 верст, и гайдамаки, пришедшие в Фельштин в понедельник вечером, вышли несомненно из Проскурова в тот же день утром. Ясно, что что от Семосенко требовалась не отозвать казаков из Фельштина, а просто их туда не посылать, но возможно, что уже не во власти Семосенко было удержать их в Проскурове.

Надо помнить, что гайдамакам была обещана в Проскурове кровавая потеха на евреями в продолжении трех дней. Но опыт первого, субботнего дня, очевидно, превзошел ожидания самого Семосенко, и Киверчука. Решено было поэтому в Проскурове резню приостановить. Но в то же время гайдамаки, отведав еврейской крови, разохотились и проявили волю к дальнейшей резне. Не так то легко, по-видимому, было их остановить. Вместе с тем и телеграммы, разосланные Киверчуком по уезду, о которых упоминается выше, взбудоражили весь уезд. С точки зрения Киверчука после того, как произошло в уездном городе Проскурове - было бы несправедливо и, пожалуй, обидно для уезда оставить его совершенно без еврейской крови. Как бы то ни было, но гайдамаки получили возможность отправиться в уезд. При этом, надо думать, что им была предоставлена свобода действовать по их собственному усмотрению. От них зависело поступить так или иначе. Этим об"ясняется то, что в м. Ярмолинцы, где также побывали большевики, они ограничились значительной суммой денег, которые местные евреи им вручили, выйдя из местечка им навстречу, и резни не произвели.

Но когда они пришли в Фельштин, то там они нашли уже готовое погромное настроение. Это погромное настроение создалось той охраной из Поричья, который пригласил начальник милиции, а равно и самим этим начальником милиции, который по всем данным сочувствовал и содействовал погрому. Даже его 80-ти летний старик-отец во время резни, держа толстую доску в руках, добивал раненых евреев, что подтверждается несколькими свидетелями, видевшими это с чердака, на котором они прятались. Это погромное настроение поддерживалось и начальником почтово-телеграфной конторый, который обо всем был осведомлен, но ничего не сделал не только для предотвращения погрома, но даже для смягчения его, что в достаточной мере явствует также из показания свид. Шнейцера. Под влиянием этого погромного настроения разгул гайдамацкой черни в Фельштине был безудержан.

Фельштинский погром продолжался несколько часов.

Убитых оказалось 485 чел., а раненых 180. Из числа раненых свыше ста человек умерло от ран. Таким образом всех убитых оказалось 600 человек, что составляет почти одну треть еврейскаго населения в местечке насчитывающегося всего 1900 еврейских жителей.

Надо заметить, что в Проскурове гайдамаки, приняв в субботу присягу резать, но не грабить, честно исполнили святую присягу. Грабеж со стороны гайдамаков был там редок. Но от субботы до вторника, когда произошла Фельштинская резня, прошло несколько дней и за это время святость присяги, очевидно, выдохлась из сознания гайдамаков. В Фельштине грабежи шли рука об руку с резней.

Надо еще заметить, что в то время, как в Проскурове случаи изнасилования были единичны - в Фельштине их было слишком много. Большинство из зарезанных женщин предварительно изнасиловались. Но и многие из уцелевших подверглись той же участи. Зарегистрировано двенадцать случаев когда несчастные женщины предварительно изнасилованные вынуждены были лечиться от последствий.

Уходя после данного сигнальнаго рожка, гайдамаки облили керосином и бензином 5 лучших в местечке домов и подожгли.

Так завершили эти воины свою работу на благо украинского отечества. Так закончилась эта Проскурово-Фельштинская ...

ЛИСТ-ЗАВЕРИТЕЛЬ ДЕЛА № 263

В деле подшито и пронумеровано листов 59 + 45об = 104 л.

в том числе: литерные листы

пропущенные номера

Плюс листов внутренней описи

Особенности физического состояния и формирования дела	Номера листов
оборотные листы	1об, 2об, 3об, 4об, 5об, 6об, 8об, 9об, 11об, 12об, 13об, 14об, 15об, 16об, 17об, 18об, 19об, 20об, 21об, 22об, 23об,
26об, 27об, 28об, 29об, 30об, 31об, 32об, 33об, 34об, 35об, 36об, 37об, 38об, 40об, 41об, 43об, 44об, 45об, 47об, 48об, 49об, 50об, 51об, 52об,	
листы без информации	39,

(наименование должности составителя) Мусеев (подпись) (расшифровка подписи)

26.08.04
(дата)

Барышевская тип. зак. 2083—50000. 7-88 г.